

Tudományos Diákköri Dolgozat

Korszakváltás az orosz külpolitikában?

A „modernizáció” céljai és eredményei

Szerző: **Wiszt Máté Zoltán**

Képzés típusa: mesterképzés

Társadalomtudományi Kar

Nemzetközi tanulmányok (MA) szak

Évfolyam: II.

Konzulens: dr. Békési László

Budapest, 2011. március 16.

Absztrakt

2008 júliusában elfogadásra került Oroszország új Külpolitikai Koncepció, amely választóvonalat jelent az elfogadását megelőző és az azt követő külpolitikai irányvonal között. A dolgozat célja, hogy bemutassa, hogyan nézett ki az orosz külpolitika és ezen belül az orosz-nyugati kapcsolatok 2008 előtt és után és mik voltak a külpolitikai váltás motivációi. A kutatás részét képezte a 2008 után kibontakozó modernizációs kurzus működése is a gyakorlatban: mennyiben felelt meg a stratégia kiadásakor megfogalmazott céloknak és milyen eredményeket ért el.

Míg az előző külpolitikai ciklusban, 2003 és 2008 között az Oroszországi Föderáció reakcionista, konfliktusos, a politikai és katonai kérdések által dominált, bilateralizmusra törekvő, de dezideologizált külpolitikát folytatott, addig 2008 után saját kezdeményezésekkel fellépő, nyílt, pragmatikus és többirányú, a gazdasági kérdések által dominált, a multilateralizmus rugalmas formáit alkalmazó, szintén dezideologizált külpolitikára törekszik. Az új külpolitikát rögtön működése hajnalán megzavarta a grúz-orosz háború és a világ gazdasági válság, ám ezek globális jelentőségüknél kisebb mértékben térítették el orosz külpolitikát kijelölt céljaitól. A modernizációs kurzus meglehetősen sikeres lett, Oroszország előrehaladt céljai teljesítésével, ám mind az eredményeket, mind a folytatást illetően egyelőre sok a kérdés.

Tartalomjegyzék

Absztrakt.....	2
Bevezetés.....	4
1. Az orosz külpolitika az irányváltás előtt.....	5
1.1. Általános tendenciák.....	6
1.2. Országspecifikus tendenciák.....	8
1.2.1. Az USA.....	8
1.2.2. Az Európai Unió.....	10
1.2.3. Németország.....	11
1.2.4. Franciaország.....	12
1.2.5. Olaszország.....	13
1.2.6. Nagy-Britannia.....	14
2. A külpolitikai irányváltás okai.....	15
3. Az új külpolitika: a modernizáció doktrínája.....	19
3.1. A 2008-as Külpolitikai Koncepció.....	19
3.2. A 2009-es Nemzetbiztonsági Stratégia és a 2010-es Katonai Doktrína.....	23
3.3. További elméleti alapok.....	25
4. Az új külpolitika működésben: 2008. augusztus – 2011. február.....	27
4.1. Az „ötnapos háború” és a válság hatása az orosz-nyugati kapcsolatokra.....	28
4.2. 2009: Az enyhülés éve.....	31
4.3. 2010: A gazdasági kapcsolatok fellendülésének éve.....	35
4.4. 2011: Az EU-orosz viszony romlásának éve?.....	40
Következtetések.....	41
Irodalomjegyzék.....	44
Tanulmányok, folyóiratcikkek.....	44
Elektronikus publicisztikák, elemzések.....	47
Internetes hírportálok cikkei.....	48
Jogi dokumentumok, stratégiák, koncepciók.....	51
Egyéb internetes források.....	52

Bevezetés

2008. augusztus 7. és 12. közt zajlott le a modern Oroszország egyik legkomolyabb konfliktusa, még pedig a volt szovjet érdekszféra védelmében. A grúz-orosz/orosz-grúz, vagy ahogy a történetírás ma már nevezi, az „ötnapos” háború kétségtelenül mélypontot jelentett az orosz-nyugati kapcsolatok történetében (Deák et al. 2008). A kapcsolatok jelentős romlása igaz volt mind az Amerikai Egyesült Államok, mind a kaukázusi háborúról a véleményét később finomító Európai Unió és annak legjelentősebb nyugat-európai tagállamainak viszonylatában (King 2009).

2009 közepére a helyzet azonban gyökeresen megváltozott és egyfajta „enyhülés” kezdődött. Az elmúlt két és fél évben, 2009 és napjaink között több olyan momentumra került sor (kölsönös látogatások és beruházási egyezmények; a START-III. szerződés aláírása és ratifikációja; kvázi amerikai lemondás a Lengyel-, és Csehországba telepítendő rakétavédelmi rendszerről, sőt utóbb a NATO és Oroszország közös rakétavédelmi projektjének terve; Oroszország támogatása az Irán-ellenes BT-szankciók ügyében), amelyek nem tekinthetők véletlennek és a kapcsolatok valódi „újrátöltődését” jelzik. Érdekes módon ez a váltás, bár csak a háború után jó fél évvel indul útjára, koncepciólan már a háború előtt megjelenik, mégpedig a 2008 júliusában, a már Medvegyev elnök által elfogadott Külpolitikai Koncepcióban. A Koncepció léte bizonyíték arra, hogy az orosz fél céljaiban és szándékaiban már korábban változás történt és alapvetően ma is ezek uralják az orosz külpolitikát.

A dolgozatom célja kettős: egyrészt szeretném megvizsgálni azt, hogy 2008 nyarán milyen tényezők vezettek oda, hogy Oroszország megpróbáljon kitörni a 2003 óta tartó „*relatív izolációból*” és új külpolitikát hirdessen meg, amelynek fókuszában az USA-val és az EU vezető hatalmaival való sokkal jobb kapcsolat áll; másrészt szeretnék képet adni az „új korszak” külpolitikájáról, a „modernizációs kurzus” működéséről a gyakorlatban (Deák 2009). Ez nyilvánvalóan valamiféle szubjektív értékelést is magában kell, hogy foglaljon, ilyen értelemben amellet is érvelek majd, hogy az „új külpolitika” eredményesen tör kitűzött céljai felé, bár egyelőre bármilyen konkrét eredményt a váltáshoz kötni korai lenne.

Az első fejezetben bemutatom azt, hogy 2008 első felében hogy nézett ki a nyugati irányba folytatott orosz külpolitika:¹ milyen volt Moszkva viszonya az amerikaiakkal, milyen volt a kapcsolat az Európai Unió vezető államaival, illetve magával az Unióval. A második fejezetben azonosítom azokat a tényezőket, amelyek véleményem szerint jelentős szerepet játszottak abban,

¹ „Nyugat” alatt én ebben a dolgozatban az Amerikai Egyesült Államokat, az Európai Uniót mint egészet és annak nyugat-európai tagállamait (főleg Nagy-Britanniát, Franciaországot, Németországot és Olaszországot), illetve a NATO-t értem.

hogy a Kremlben úgy látták, külpolitikai irányváltásra van szükség. A harmadik fejezetben leírom azt, hogy melyek ennek az új külpolitikának az elméleti alapjai és egyáltalán milyen célokat és nemzeti érdekeket határoz meg a 2008-as Külpolitikai Koncepció és hogy ez hogyan változott, mivel egészült ki az elmúlt két és fél évben. Ehhez felhasználom a 2009-es Nemzetbiztonsági Stratégiát, a 2010-ben kiadott Katonai Doktrínát és azóta keletkezett fontosabb külpolitikai beszédeket. A negyedik fejezetben következik a „modernizációs kurzus” gyakorlati működésének leírása, azaz annak elemzése, hogy hogyan lépett fel Oroszország az egyes konkrét kihívások esetén és hogy milyen konkrét eredményekhez vezetett az új külpolitika. Az utolsó fejezetben levonom a szükséges következtetéseket és támpontot adok arra nézve, hogyan fog változni a jelenlegi külpolitikai kurzus az elkövetkezendő néhány évben, például a jövő évi elnökválasztás hatására.

1. Az orosz külpolitika az irányváltás előtt

A 2008. augusztusi grúz-orosz háború és az októberi világgazdasági válság kitörése előtt az év legfontosabb eseménye a márciusi elnökválasztás volt. Mint utólag már tudjuk, Putyin elnök jelöltje, Dmitrij Medvegyev nyerte a március 2-i választásokat. Bár sok elemző azt valószínűsítette, hogy a hatalom továbbra is Putyin kezében összpontosul majd (akit Medvegyev beiktatása után miniszterelnöknek kért fel) ezzel mintegy konzerválva a két putyini ciklus alaptételeit az államvezetésben, ezzel a külpolitika vitelében is; a valóság mégis kicsit más lett: az új elnök eltérő stílusához eltérő külpolitika társult (Sz. Bíró – Deák 2008). Putyin szerepét nem érdemes keresgélni a „tandemokrácia” útvesztőiben, ugyanis kívülről az elemző számára nem világos, hogy mekkora befolyása van neki és mekkora Medvegyevnek egy-egy döntés meghozatalára.² Feltételezzük inkább azt, hogy a tandem tagjai között valahogyan kialakul egy döntés, taktika, vagy hosszú távú stratégia, amelyet más országok már készen kapnak, mint orosz „nemzeti érdek.” Sőt, a külpolitikát alakító külső és belső tényezők is a döntéshozatal minden szereplőjét érintik, nem csak egyiket vagy másikat. Mindezek miatt a Putyin-Medvegyev vetélkedéssel, vagy a külpolitikai döntések kialakulásával ebben a dolgozatban nem foglalkozom, a kialakult célokat, érdekeket a külpolitikát alakító elit közös céljaként, érdekeként vizsgálom. Eszerint a külpolitikai döntéshozatal egy fekete doboz, nem világosak a konkrét döntéshozatali eljárások. A putyini és medvegyevi külpolitika lehetséges eltéréseire csak az utolsó fejezetben, a jövőbeli külpolitikai tendenciák előrejelzésénél mutatok rá.

Az elnökváltás megújulást hozott a külpolitikában is, ezt jól mutatta, hogy 2008. július 12-én az új elnök új külpolitikai koncepciót hagyott jóvá. Ahhoz azonban, hogy elemezni tudjuk egy változás

² Nem véletlen, hogy a korábbi években erről számos magyar és idegen nyelvű tanulmány is született, például Herman (2007), Tamás (2008), Rjabov-Ottung (2008), Schneider (2009).

irányát, azonosítanunk kell annak kiindulópontját is. A medvegyevi modernizációs kurzus elődje pedig a putyini külpolitika volt. Ebben a fejezetben jellemzést adok az orosz külpolitika putyini időszakáról és azonosítom azokat az ismérveket, amelyek aztán átadták a helyüket másoknak, vagy esetleg továbbéltek a medvegyevi érában is. A putyini időszakra érvényes tendenciákat kétféle csoportra oszthatjuk: általános tendenciákra és országspecifikus tendenciákra.

1.1. Általános tendenciák

Ahhoz, hogy általános tendenciákat határozzunk meg, le kell határoznunk azt is, hogy mikortól meddig érdemes figyelni az eseményeket, azok milyen időintervallumon belül illeszthetők egy trendbe. Én az új külpolitikai koncepció elfogadásakor, 2008 júliusában végződő „külpolitikai ciklus” kezdetét Sz. Bíró (2008) alapján 2003 novemberére, a grúz rózsás forradalom megindulására teszem. Bár a 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követően úgy tűnt, az Amerikai Egyesült Államokat afganisztáni intervenciójában az Európai Unió nagy tagállamaihoz és bizonyos közel-keleti szövetségeseihez hasonlóan Oroszország is támogatja és ennek kapcsán megindulhat egyfajta stratégiai együttműködés a két ország között (elsősorban a terrorizmus elleni harc talaján), a 2003. márciusi iraki invázió erodálni kezdte ezt a „kegyelmi állapotot”. Ahogy azonban Deák (2007a) is kifejti, az iraki háború nem játszott döntő szerepet az orosz-nyugati kapcsolatok romlásában, az inkább a „színes forradalmak” kitörésével magyarázható. Az első színes forradalom pedig Szaakasvili 2003. novemberi grúziai hatalomátvétele és nyugatbarát politikájának megindulása volt, ezért teszem ide a periódus kezdő dátumát.

A 2003 utáni időszakban Moszkva kétségkívül *reakcionista külpolitikát* folytatott, azaz a kívülről jövő impulzusokat értékelte, majd reagált rájuk, nem pedig ő maga kívánt kezdeményezni. Ha egy kicsit a belpolitikai tendenciákra is tekintünk, ez egyáltalán nem meglepő: 2003 derekán indultak a politikai elit részéről azok a sikeres kísérletek, hogy az állam visszaszerezze az ország stratégiai erőforrásai feletti kontrollt (Sz. Bíró 2007, Gyarmati 2009:43), egyúttal gátat szabjon az oligarchák politikai törekvéseinek (Sz. Bíró 2003). Amíg az oroszok által a „vertikális hatalom kiépítésének” nevezett folyamat le nem zárult, a Kreml nem rendelkezett sem elég erőforrással, sem elég „magabiztossággal”, hogy a nemzetközi porondon kezdeményezőként lépjen fel.

Ezen kívül tendenciaszerűen jellemző volt a *konfliktusosság*, azaz az érdekegyeztetés helyett a viták felszínre hozása, esetlegesen a nemzetközi fórumokon a döntéshozatal elhalasztása, vagy blokkolása (jó példa erre az Irán-ellenes szankciókhoz való hozzáállás a Biztonsági Tanácsban, az EU-hoz való közeledés megakadása, vagy az orosz-ukrán gázviták). Ez részben eredeztethető az első tendenciából, a reakcionizmusból, ugyanis Moszkva ekkoriban kezdte felfedezni, hogy más

politikai-gazdasági erőközpontoknak más érdekeik vannak és azokat egyáltalán nem szégyenlősek minden eszközzel képviselni, az oroszok ebben pedig rendre fenyegetést láttak. Ez történt az Európai Unió és a NATO bővítésekor, vagy az Egyesült Államok nemzetközi kezdeményezéseinél. Az oroszok némileg a „sértett nagyhatalom” szerepébe kerültek, akinek érdekeit az Egyesült Államok unipoláris hozzáállásával próbálja figyelmen kívül hagyni. A Bush-adminisztrációnak voltak is ilyen irányú lépései, hiszen mind a grúz, ukrán, kirgiz színes forradalmakat, mind az iraki és iráni kérdéseket alapvetően Oroszország ignorálásával próbálták eldönteni. Mivel e kérdések Moszkva számára elsődleges jelentőséggel bírtak, válaszlépéseikben az oroszok mindig igyekeztek a kemény arcukat mutatni és igazolni, hogy ők is tudnak másoknak kárt okozni, ha szeretnének.

Láthatjuk tehát, hogy a külvilág impulzusaira adott reakcióként Moszkva sérelmi politikát folytatott és éppen ennek megfelelően állapíthatjuk meg a harmadik tendenciát: a *katonai és hatalompolitikai kérdések dominanciáját* az orosz napirenden. Ez mára kicsit avítt, a szovjet időkből visszamaradt gondolkodásnak tűnhet, ám a külföldről alkotott negatív percepcióknak is megvan a maguk reális alapja. A NATO mint ellenségkép nyilvánvalóan a hidegháború idejéből származott, azonban az észak-atlanti szervezet keleti „terjeszkedése”, illetve területen kívüli hadműveletei Afganisztánban és Irakban megmutatták, hogy szó sincs a szervezet kiüresedéséről, ez pedig érthetően nyugtalanította Moszkvát. Az Egyesült Államokkal romló kapcsolatok kihatottak a NATO-Oroszország együttműködésre is, hiszen a franciák távolmaradása óta a NATO az oroszok szerint kezdett az USA „európai karja” lenni. Az érdekes egyébként ebben a kérdésben az, hogy éppen a demokráciát terjesztő USA szolgáltatta a napirendet alkotó katonai konfliktusokat és az oroszok az ötnapos háborút leszámítva inkább a gazdasági (főleg energetikai) nyomásgyakorlás eszközével éltek, legyen szó akár Ukrajnáról, vagy Fehéroroszországról, akár a Közel-Keletről. A katonai kérdések napirenden tartása párhuzamosan zajlott az orosz haderőreformmal, a két dolog nyilván kölcsönhatásban volt egymással: a haderőreform növelte a hadsereg beleszólását a döntéshozatalba, a katonai kihívások pedig szükségesség tették a fegyveres erők reformját (Rác 2008).

A negyedik tendencia a *bilateralizmus dominanciája* volt Oroszország nemzetközi kapcsolataiban. Mivel a 90-es évekbeli boszniai, majd koszovói NATO-bombázások, később az iraki háború igazolta azt, hogy a legfőbb multilaterális csatornákat, az ENSZ-et és a Biztonsági Tanácsot az Egyesült Államok aktívan befolyásolni tudja, vagy meg tudja kerülni, ha érdekei úgy kívánják, Moszkva inkább a bilateralizmus felé fordult és megpróbált a számára jelentősebb államokkal kétoldalú kapcsolatokat kialakítani, ezzel „bomlasztva” az USA szövetségi rendszerét. Hozzá kell azonban tenni azt, hogy a 2008 után felvirágzó nemzetközi együttműködések és fórumok (gondolok itt a BRIC-re, a Sanghaji Együttműködési Szervezetre (orosz rövidítéssel: SOSZ), vagy a NATO-

Oroszország és EU-Oroszország együttműködésre) csíráit a Putyin-adminisztráció már a vizsgált periódusban igyekezett elvetni.

Az ötödik tényező a *kapcsolatok dezideologizáltsága* volt, ezzel párhuzamosan a szigorú államérdeken alapuló szövetségkötések logikája. Ez egyértelműen szemben áll a hidegháború ideológiai harcával és az oroszok kilencvenes években képviselt teljesen nyugatias ideológiájával. Bár Oroszország vezetői, ahogy korábban és később is, végig demokráciának tartották és tartják országukat, mégis érzékelték a nyugati kritikákat, erre válaszul született meg az „irányított demokrácia”, majd a „szuverén demokrácia” ideája. Ezen tézisek kifejtése most hosszadalmas lenne, itt elég utalni arra, hogy a „demokrácia” révén Oroszország egyértelműen a nyugati értékrendszerhez kíván kapcsolódni annyi különbséggel, hogy a demokrácia az orosz vezetők szerint nem csak liberális demokrácia lehet, ahogy az Nyugaton létezik, hanem lehet ennek egy sajátos orosz változata is. Ez mindenképpen arra mutat, hogy Moszkva nem akart és a jövőben sem akar ideológiailag konfrontálódni az észak-atlanti térség államaival, leszámítva egy-két retorikai kört a demokrácia és az emberi jogok tartalmáról. A dezideologizáltságnak azonban van egy olyan vetülete is, hogy Moszkva más államokkal való kapcsolataiban nem vár el ideológiai-, vagy értékközösséget. Jó példa erre a 2000-es évek közepén, Oroszországon kívül Kína és a közép-ázsiai volt szovjet tagállamok részvételével formálódó Sanghaji Együttműködési Szervezet, vagy az Iránt is magába foglaló gáz-OPEC.

1.2. Országspecifikus tendenciák

1.2.1. Az USA

Az oroszok számára mindig is kiemelt szerepet játszott az Egyesült Államokkal való kapcsolat, ez a vizsgált időszakban sem volt másként. Oka volt ennek a hidegháborúból megmaradt atomfegyverkészletről folytatott leszerelési tárgyalások szükségessége; az 1990-es évek elejének atlantista külpolitikája, amely akarva-akaratlanul referenciaponttá tette az USA-t az oroszok szemében; a Kelet-Európa sorsáról való közös döntési kényszer; illetve a Moszkva érdekeltségi körébe is tartozó országok (Balkán, Közel-Kelet, Közép-Ázsia, a két Korea) válságai és konfliktusai. Mint azt már korábban jeleztem, a vizsgált időszak orosz részről komoly sérelmekkel terhelt, kisebb részben az iraki misszió, nagyobb részben a „színes forradalmak” miatt. Ha a kapcsolatok lejtőre kerülésének okait keressük (vagyis inkább azt, hogy ki „hibázott” és mi volt előbb), akkor elsősorban a Bush-adminisztráció unipoláris lépéseit és Oroszország érdekeit rendszeresen figyelmen kívül hagyó politikáját említhetjük, de azt mindenképpen hozzá kell tennünk, hogy Moszkva nem egyszer negatív sztereotípiáktól vezérelt, túlzó válaszokat adott a külpolitikai kihívásokra.

Simai (2008) jól rávilágít arra, hogy az USA és Oroszország bizonyos területeken közös érdekekkel rendelkezik, viszont sok szempontból versenytársa egymásnak. Egyértelműen közös érdek az iszlám fundamentalizmus feltartóztatása Közép-Ázsiában, ehhez kapcsolódóan a terrorizmus elleni háború, a Közel-Kelet stabilitásának fenntartása, a Kínai Népköztársaság ellensúlyozása, vagy a nukleáris leszerelés folytatása. Kétségtelenül versenytársak azonban a volt szovjet térségben (főleg Ukrajnában, Grúziában, Türkmenisztánban), az energetika terén, Kelet-Európában, a Balkánon, vagy Irakban.

Ha azt próbáljuk meg elképzelni, hogy az USA ebben az időszakban hogyan tekinthetett Oroszországra mint a nemzetközi rendszer egy szereplőjére, akkor egy olyan kép rajzolódik ki előttünk, hogy az Egyesült Államok mint hegemon hatalom áll szemben egy meggyengült, követő külpolitikát folytató állammal. A Bush-adminisztráció ebben az időszakban kétségbe vonta még az orosz regionális hatalmiságot is, globális kérdésekben pedig végképp nem érezte úgy, hogy egyeztetésre szorulna Moszkvával. A posztszovjet színes forradalmakban látott amerikai szerepvállalás/befolyásgyakorlás egyértelműen azt jelezte: Washington olyannyira erősnek érzi magát, hogy már a szovjet belső periféria kulcsállamait (Ukrajna) is leválaszthatónak tartja Moszkva politikai és gazdasági-energetikai köldökzsínójáról.

Az oroszok az amerikaiakat eleinte szintén hegemónnak látták, ám biztosak voltak abban, hogy az USA nem tudja hosszú távon érvényesíteni unipolarizmusát. Ebből következően a Bush-kormányzat nagyképűnek, erőpolitikát favorizálónak tűnt, amely ráadásul nem csak a regionális nagyhatalmak érdekeit hagyja figyelmen kívül, de még a közösnek elfogadott nemzetközi normákat is rendszeresen felrúgja, ezzel a nemzetközi rendszer abszolút kiszámíthatatlan és fenyegetést jelentő tényezőjévé válik. Oroszország magabiztosságának növekedésével, az USA két közel-keleti „beragadt háborújával” a relatív erőviszonyok megváltozni látszottak, ráadásul a színes forradalmak és a közép-európai rakétavédelmi rendszer terve, amelyek már Moszkva közvetlen közelében zajlottak, nem csak nemzetközi és elvont, hanem Oroszországot érintő és közvetlen fenyegetéssé is tették az Egyesült Államokat az oroszok számára. Többek között ezek az események motiválták azt is, hogy ebben a periódusban Oroszország nyitott Latin-Amerika és Kína felé, pedig az utóbbi relációban egészen biztosan ugyanúgy fennáll a közös és eltérő érdekek dichotómiája, mint az Egyesült Államokkal.

2003 és 2008 között lassan fejlődtek az orosz-amerikai gazdasági kapcsolatok, amelyben nagy szerepet játszott az a tény, hogy Oroszország nem volt tagja a Világkereskedelmi Szervezetnek (WTO) és hogy jelentős kereskedelempolitikai korlátozások vannak érvényben az importtermékek vonatkozásában. A két ország egyébként nem kiemelt kereskedelmi partnere egymásnak: 2006-ban

az USA-ba irányuló orosz export az összes amerikai behozatal 1,1%-a volt, az Amerikából jövő orosz import a teljes amerikai kivitel 0,4%-át tette ki. Az orosz exportban az USA 3,1%-kal részesül, az importban pedig 4,4%-kal (Simai 2008:20-22). Mindezekből következik, hogy az orosz-amerikai kapcsolatokat eddig nem a gazdasági kapcsolatok határozták meg (legalábbis nem a kereskedelem) és ennek megváltozásához gyökeres változtatásra van szükség.

1.2.2. Az Európai Unió

Az országspecifikus tendenciák feltárásánál külön figyelmet kell fordítani az Európai Unióra, illetve annak Oroszország szempontjából releváns országaira. Azért érdemes inkább az utóbbit hangsúlyozni, mert érdemi együttműködést Európa országaival az oroszok sosem az EU-n keresztül kívántak megvalósítani. Ez a helyzet a keleti kibővülés után még inkább így volt, ugyanis egyre több olyan ország vált EU-taggá, amely vagy nem kifejezetten szívelte Moszkvát (pl. Csehország), vagy egyenesen potenciális veszélyforrásnak tartotta (pl. Lengyelország és a balti államok). Igaz, akadtak olyan államok is, amelyekkel legalább bizonyos kérdésekben dűlőre lehetett jutni (pl. Szlovákia és Magyarország), de az oroszoknak csak egy olyan EU-val való együttműködés lett volna komolyan vehető, amely egységesen lép fel vele szemben és amellyel egyértelmű előrehaladást lehetett volna elérni a mindkét fél számára fontos területeken (négy közös térség, ezek közül különösen az energetika; haladás egy esetleges szabadkereskedelmi övezet felé; vízumkönnyítés; emberi jogok). Meisel (2008:33-34) felveti azt a problémát is, hogy az egyes tagállamoknak a történelmi-politikai okokon kívül jól meghatározható gazdasági érdekeik is eltérnek egymástól és ebből következően az EU-orosz gazdasági közeledésben más-más fokon és területeken érdekeltek.

Az EU-orosz kapcsolatokról szóló 2007-es, ECFR (European Council on Foreign Relations) által készített tanulmány, amely az egyes uniós tagállamok csoportosítását adja az oroszokhoz fűződő viszony szempontjából, „stratégiai partnernek” tekinti Németországot, Franciaországot, Olaszországot és Spanyolországot. Tény, hogy Németország, Franciaország és Olaszország már az 1990-es években is privilegizált viszonyt ápolt az oroszokkal és ez a 2000-es években sem volt másképp. Mindhármuk esetében a párbeszéd fontos részét jelenti az energetika, hiszen Moszkva jelentős földgázmennyiséget szállít ezen országokba. A németek és a franciák fontos szerepet játszanak európai nagyhatalomként és az Uniót irányító tandemként is, így az oroszok nyilvánvalóan kiemelt figyelmet szentelnek nekik. E három nagy országhoz fűződő viszonyt érdemes alaposabban is megvizsgálni, ugyanis az oroszokkal való kapcsolat tekintetében némileg eltérnek mind egymástól, mind az Egyesült Államoktól. A három ország után röviden kitérek Nagy-Britanniára, az EU negyedik nagy tagállamára is, amely orosz kapcsolatait tekintve közel áll az

USA-hoz.

1.2.3. Németország

Németország az az európai állam, amely az Egyesült Államokhoz képest mindig igyekezett pragmatikusabb, dezideologizáltabb viszonyt ápolni Oroszországgal, amelynek nagyon egyszerű oka van: mind a külkereskedelem, mind a külföldi tőkebefektetések terén Németország az egyik legfontosabb partnere az oroszoknak. 2008-ban például a két ország közötti külkereskedelem volumene meghaladta a 68 milliárd eurót, ráadásul a németek Oroszország első számú partnerei, mind import, mind export tekintetében (némiéleg érthető módon fordítva ez nincsen így) (Hugyecz 2009: 20-21). Míg az oroszok jórészt nyersanyagokkal és energiahordozókkal látják el Németországot, addig Németországból elsősorban gépek, gépjárművek, vegyipari termékek (azaz magas feldolgozottságú áruk) érkeznek az Oroszországi Föderációba. Külföldi tőkebefektetések terén Oroszország Németország első számú célországa a fejlődők közül, megelőzi például a piacméret szempontjából egyértelműen perspektivikusabb Kínát is (Hugyecz 2009: 26-27).

A két ország dinamikusan fejlődő gazdasági kapcsolatai miatt Németország sosem volt érdekelt abban, hogy az Egyesült Államokhoz hasonló, akár keményebb hangvételű politikát folytasson az oroszokkal szemben. Jó példa erre az emberi jogok ügye, amelyet az Európai Unió rendszeresen napirendjére tűz Moszkva viszonylatában, Berlin azonban hol csatlakozik ehhez (leginkább a jobboldali kormányok alatt), hol hallgat (ez főleg Schröder kancellárságára volt jellemző). Az amerikainál (és a britnél) barátságosabb német hangvételen kívül 2003 és 2008 között még egy fontos tény hozta közelebb Berlint és Moszkvát egymáshoz, nevezetesen az, hogy a két országnak egy sor nemzetközi kérdésben volt azonos, egyszersmind az Egyesült Államokéval ellentétes véleménye. Az iraki háború ügyében például Schröder Amerika Putyinnál sokkal vehemensebb kritikusának bizonyult. A „színes forradalmak” esetében a németek próbáltak kívül maradni a frontvonalon és nem beszállni a posztszovjet térségért folyó geopolitikai csatába. Ez nem is állt érdekükben, hiszen mindkét „küzdő” féllel jó kapcsolatokat ápoltak és ápolnak azóta is. A jóindulatú semlegesség ebben a kérdésben azonban mégis inkább az oroszok javára mozdult el. Berlin kapcsolatai ugyanis 2003-tól kezdve fokozatosan romlottak Ukrajnával, ennek oka részben a német bizalom, részben a német érdekeltség csökkenése volt, ráadásul – mint arra korábban utaltunk – Németország egyáltalán nem akart konfliktusba kerülni a megerősödő Oroszországgal. Emiatt 2003 és 2008 között a német felsőszintű vezetés maximum külügyminiszteri szinten képviseltette magát Ukrajnában, a korábban jellemző rendszeres kormányközi konzultációk pedig elmaradtak. A német-ukrán kapcsolat aztán olyannyira erodálódik, a német-orosz partnerség pedig olyan mértékben erősödik, hogy a 2008 áprilisában megrendezett bukaresti NATO-csúcson

Németország már egyértelműen amellel érvel, hogy Ukrajna ne legyen az észak-atlanti szervezet tagja. Ugyanígy az orosz álláspontot támogatta Berlin a közép-európai rakétavédelmi rendszer ügyében is. Bár az amerikai kormányzat által kijelölt célt (az európai országok biztonságának garantálása) a német fél is magáévá tette, a rakétapajzsban egyértelműen az oroszokat bosszantó és fenyegető, amerikai fegyverkezési szándékot és nem az európai biztonság garanciáját látta. Emiatt a német szövetségi kormány a fegyverkezéssel szemben a leszerelés mellett foglalt állást (Hugyec 2009: 58-59).

1.2.4. Franciaország

A kiemelt francia-orosz politikai kapcsolatoknak a hidegháborúig visszanyúló hagyománya van. Míg korábban a cári birodalom, majd a szovjet-orosz állam a franciákkal legtöbbször az európai hatalmi szükségszerűségek (elsősorban Németország feltartóztatása) miatt sodródott egy szövetségbe, addig a hidegháborúban az európai játszma helyét átvette a globális játszma. Az ötvenes években a francia elnök, Charles de Gaulle tábornok volt az, aki felismerte, hogy az integrálódó Európa mozgásterét növeli, ha kiegyensúlyozottabb kapcsolatokra törekszik a bipoláris világrend két szuperhatalmával. Mivel Európa biztonságának sorsa és önálló politizálásának lehetősége az Egyesült Államok és a Szovjetunió jóindulatától függött, de Gaulle joggal gondolta azt, hogy érdemes a szocialista világgal is kapcsolatokat építeni, nem csak a Nyugat felé orientálódni.

A hidegháború befejeződése után a kérdés kicsit máshogy merül fel: az Európai Unióba ágyazott Franciaország képes-e érdekeit érvényesíteni a világpolitika színpadán Oroszország nélkül? A kérdésre az a válasz adható, hogy sok mindenben a franciák igenis rá vannak utalva az oroszok jóindulatára. Ez a stratégiai szövetség azonban elsősorban nem gazdasági indíttatású, ahogy azt a németeknél láttuk, hanem biztonságpolitikai-geopolitikai jellegű. Ezt bizonyítja az is, hogy 2002 óta létezik Francia-orosz Védelmi Együttműködési Tanács, amely jóval megelőzte például a franciák 2008-as visszatérését a NATO katonai intézményeibe (Kiss 2009:70).

A kereskedelmi kapcsolatokat vizsgálva kijelenthetjük, hogy a felek közti napirendet azért nem a gazdasági tematika határozza meg, mert a felek egymás számára nem jelentős kereskedelmi partnerek. Oroszország részaránya az összes francia exportból sosem haladta meg az 1,7%-ot, a francia export pedig az összes orosz importnak maximálisan 4%-át tette ki. Az orosz export 80%-át nyersanyagok teszik ki, a franciák pedig főleg autókat, gépeket, illatszereket, gyógyszereket, vegyipari termékeket szállítanak az Oroszországi Föderációba (Kiss 2009:74). Szintén nem mondható jelentősnek a tőkebefektetések mértéke egymás országaiban: ebben az időben egyik ország sem tartozik a fő célországok közé a másik ország számára. A gazdasági kapcsolatok

igazából a stratégiai iparágakban (energiahordozók orosz oldalról és repülőgép-, szatellitgyártás és űrtechnológia francia oldalról) a legjelentősebbek. Fejlődik az együttműködés az atomenergia-termelés és -hasznosítás terén is.

A francia geopolitikai érdekek egyértelműen meghatározták 2003 és 2008 közt azt, hogy Párizs hogyan viszonyult a nemzetközi rendszer Oroszországot is érintő kihívásaihoz. Az iraki háborút Jacques Chirac kormánya a németekhez és az oroszokhoz hasonlóan elutasította. A „színes forradalmak” ügyében azonban Franciaország már nem maradt csendes megfigyelő, mint a németek, hanem aktívan próbálta a Moszkvától távolodni kívánó „új független államokat” az Unióhoz kötni. Jól látszik, hogy a franciáknak itt nem volt érdeke óvatosnak lenni (Oroszország nincs a közvetlen közelükben), az Európai Unió keleti határa ugyanakkor Ukrajna előtt húzódik és Párizs szívesen látott volna egy Moszkva-barát „ütközőzóna” helyett egy EU-barát „ütközőzónát”. Nicolas Sarkozy elnökké választásával a kapcsolatok érdemben nem javultak. Ebben szerepe volt annak, hogy Sarkozy igyekezett az USA-hoz közeledni, ezen kívül némileg egy mindkét féltől független, egységes európai külpolitika irányába elmozdulni és önálló tényezőként fellépni. Ráadásul a vizsgált időszak nemzetközi konfliktusaiban a két fél rendre ellentétes platformra került: az Irán ellenes szankciókat az ENSZ Biztonsági Tanácsában Franciaország támogatta, Oroszország nem; Koszovót a franciák elismerték, az oroszok nem; a kibontakozó gázválságokat pedig Párizs nem nézte jó szemmel, az oroszok pedig a tranzitállamok megrendszabályozása szükséges eszközének tartották (Türke 2008:6).

1.2.5. Olaszország

Az 1990-es években Orosz-, és Olaszország között sok olyan külpolitikai-gazdasági szál jött létre, amely egyáltalán nem volt jellemző korábban a két állam között és amely lerakta az alapjait az elmúlt évtized kiváló orosz-olasz kapcsolatának. Ilyen volt az 1994-es barátsági és együttműködési szerződés, az olaszok állandó kiállása a NATO-Oroszország Tanács fontossága mellett és a szovjet nukleáris fegyverzet leszereléséhez nyújtott olasz anyagi segítség (Tarjányi 2009:120). Mivel az olasz kormányok gyakran váltják egymást, sokszor nehéz azonosítani a koherens olasz külpolitika alapelemeit, de úgy tűnik, hogy Oroszországot minden kormány stratégiai partnerként kezeli annyi különbséggel, hogy a Silvio Berlusconi fémjelezte kormányok inkább az orosz-olasz bilateralizmust pártolták (Berlusconi külpolitikájában mindig is alapozott más országok vezetőihez fűződő személyes jó kapcsolataira), a „baloldali kormányok” (leginkább Romano Prodi kormányai) pedig inkább igazodtak a közös európai irányvonalhoz (ha volt ilyen).

Olaszország az Oroszországba irányuló export tekintetében a második az Unióban Németország mögött, import tekintetében pedig a harmadik Németország és Hollandia mögött. Oroszország

számára az olaszok a harmadik legfőbb kereskedelmi partnernek számítanak Németország és Kína mögött. Az oroszok elsősorban energiahordozókat, főleg földgázt szállítanak Olaszországba, Róma energiaszükségletének 90%-át fedezi import gázból, ennek 30%-a származik Oroszországból (Tarjányi 2009:132-133). Ezen kívül az olasz energiacég, az ENI, amelynek a Gazprom orosz gázvállalat is résztulajdonosa, aktív kapcsolatokat alakított ki orosz cégekkel, a Gazprommal közösen pedig élharcosai voltak a Déli Áramlat gázvezeték megépítésének, kormányait ezzel mélyebb együttműködésre bírva. Jól látszik tehát, az olasz-orosz kapcsolatoknak – a német-oroszhoz hasonlóan – van egy erős gazdasági színezete, amely azonban kiváló politikai kapcsolatokkal párosul.

Olaszország az oroszokhoz fűződő speciális kapcsolatok ellenére sohasem hagyta figyelmen kívül, hogy alapvetően a nyugati szövetségi rendszer része és mint ilyen, alkalmazkodnia kell a NATO és az Európai Unió közös döntéseire. Bush elnöknek például sikerült meggyőznie Berlusconit 2003-ban, hogy az olaszok csapatokat küldjenek Irakba és Róma a „színes forradalmak” ügyében is inkább a francia, mint a német álláspontot támogatta. Utóbbi álláspont elfogadása esetében az Európai Unió érdekein és a demokratizálódás támogatásán kívül szerepet játszott az is, hogy az olaszokat a posztsovjét térség bizonyos államaihoz (elsősorban Ukrajnához és Azerbajdzsánhoz, de említendő Kazahsztán is) bővülő energetikai kapcsolatok fűzik (Tarjányi 2009:139-141). Ez Moszkva szemében barátságtalan lépésnek tűnhet, ám a Kremlnek még mindig bőven megéri jó kapcsolatban lenni az olaszokkal, akik az EU-ban rendszeresen az orosz érdekeknek megfelelően próbálják befolyásolni a döntéshozatalt.

1.2.6. Nagy-Britannia

Az Egyesült Királyság Oroszország-politikája egyértelműen különbözik a másik három nagyhatalométól. Míg Németország, Olaszország és Franciaország „stratégiai partner” az oroszok számára, melyben nagy szerepet játszik az energetikai együttműködés és a politika más területein is van koalíciókötési potenciál, addig Nagy-Britannia gyakorlatilag az Egyesült Államokkal állt egy platformon Oroszország megítélésében azzal a különbséggel, hogy míg Moszkvának az USA-val 2003 és 2008 között is megvoltak a már korábban említett közös stratégiai érdekei, addig a britek esetében még erről sem beszélhetünk. Folyamatosan a brit retorika részét képezte az orosz emberi jogi helyzet és a demokrácia hiányosságainak kritikája és bár Putyin hatalomra kerülése után volt némi bizakodás a Blair-kormány részéről a kapcsolatok javulására, 2004-re ez gyakorlatilag szertefoszlott. Látni kell azonban, hogy itt nem az amerikaihoz hasonló unipolarizmusról van szó (még európai méretekben sem), hanem egyrészt egy jelentős érték-elköteleződésről, amelyet a britek partnereiktől is elvárnak, másrészt egy csalódásról, amit a putyini politika (különösen a

2003-as Jukosz-ügyhöz hasonló botrányok) okozott londoni körökben.

Jelentősen terheli a politikai kapcsolatokat az, hogy a brit kormány rendszeresen menedéket nyújt az oroszok által üldözött politikusoknak, üzletembereknek, emberi jogi aktivistáknak. A három legismertebb példa erre Ahmed Zakajev csecsen főtárgyaló, Borisz Berezovszkij üzletember és Alekszandr Litvinyenko volt FSZB-tiszt kiadatási ügye volt, amelyekben a brit hatóságok rendre elutasították az orosz főügyészség kiadatási kérelmeit. Moszkva ezeket nem csak egyszerűen politikailag ellenséges lépésnek tekintette, hanem egyenesen a demokrácia megcsúfolásának: London demokráciáról beszél és közben bűnözőknek nyújt menedéket. Ezekkel az ügyekkel párhuzamosan egyébként több kémkedési ügy is zajlott a két ország között: mindkét állam többször is megvádolta a másikat illegális hírszerzéssel. 2007 júliusára a felhalmozott feszültségek odáig vezettek, hogy az együttműködés területe jelentősen leszűkült, a britek például szigorítottak vízumpolitikájukon az orosz állampolgárokkal szemben (Somai 2009:70-72).

Nem túl aktívak a kereskedelmi kapcsolatok sem: Oroszország az Egyesült Királyság 12. exportpartnere, az importpartnerek listáján pedig a 13. helyet foglalja el. A brit kivitel döntően gépekből, szállítóeszközökből, közúti járművekből áll, míg az oroszok kőolajat, szenet és ezek feldolgozott termékeit szállítják a szigetországba (Somai 2009:76-78). Bár a kereskedelmi kapcsolatok a politikai reláció romlása ellenére folyamatosan bővültek, a kereskedelem (és a tőkeforgalom) volumene mégsem elég jelentős ahhoz, hogy a politikai szint stabilizálódásához vezessen. Ha megnézzük a 2003-2008-as időszak konfliktusait, azok a brit-orosz viszonylatban rendre a brit-amerikai mintát másolják: az iraki háborút és Koszovó függetlenségét a britek támogatták, az oroszok nem; az Irán-ellenes szankciókat a britek szorgalmazták, az oroszok blokkolták; London a Nabucco-tervet támogatta, Moszkva a Déli Áramlatot. Összességében azt mondhatjuk, hogy 2008-ra a brit-orosz kapcsolatok gyakorlatilag mélypontra kerültek.

2. A külpolitikai irányváltás okai

Az előzőekben leírtakból jól látszik, hogy 2008 első felében Németországgal, Franciaországgal és Olaszországgal kielégítő, az Egyesült Államokkal és az általa vezetett NATO-val romló, Nagy-Britanniával mélyponton lévő, az Európai Unióval pedig stagnáló kapcsolata volt az Oroszországi Föderációnak. Már is ki kell, hogy jelentsük tehát, hogy Dmitrij Medvegyev beiktatásakor egy magabiztos, regionális nagyhatalom irányítását vette át, amely leginkább az angolszász országokkal volt fagyos viszonyban, a többi relációjában „normális” kapcsolatokkal rendelkezett. A hatalomátvétel után két hónappal, 2008. július 12-én azonban az új összetételű vezetés úgy látta, hogy eljött az ideje egy új külpolitikai koncepció kiadásának, ezzel együtt egy új külpolitikai

irányvonal meghirdetésének. Ez azonban nyilvánvalóan nem két hónapos tapasztalat eredménye volt: az új külpolitika, a modernizáció doktrínájának meghirdetése már előkészületben volt Putyin elnök távozása előtt is. Véleményem szerint bizonyos jól azonosítható kényszerek és ösztönzések vezettek a modernizációs kurzus meghirdetéséhez. Ezek között voltak hosszú távú tendenciák, amikkel talán csak ekkor szembesült az orosz vezetés (mint például az ország versenyképességének fokozatos romlása), de legalábbis ekkor született meg a politikai akarat a változtatásra és voltak újonnan felmerülő kihívások is. A következőkben ezeket a külpolitika módosító okokat veszem sorra.

Az első és egyik legkézenfekvőbb oknak magát az orosz *elnökváltást* tartom. Amikor Vlagyimir Putyin bejelentette 2007-ben, hogy nem lesz olyan alkotmánymódosítás, amely lehetőséget adna sorozatban a harmadik elnöki ciklusára, hanem maga helyett Dmitrij Medvegyevet ajánlja az elnöki pozícióra, két dolog világossá vált: egyrészt hogy maga Putyin erősen meg van győződve arról, hogy a politikai folyamatokat így is a kezében tudja majd tartani; másrészt hogy a Kreml lakói – akár a nyugati kritikák hatására, akár demokratikus meggyőződésből, akár stratégiai számításból, ez most nem lényeges, miért – úgy érezték, hogy Oroszország demokratikus elkötelezettségét bizonyítaniuk kell azzal, hogy demokratikus hatalomváltást hajtanak végre. Ez utóbbi nyilvánvalóan akkor lehetett sikeres, és ami még fontosabb, hiteles a nemzetközi politikai életben, ha az új elnök valamiféle új arculatot is hoz magával (Sz. Bíró - Deák 2008:4-6). Egyébként érdekes kérdésfeltevés, hogy a demokratikus hatalomátörökítés elsősorban nemzetközi, vagy belső használatra készült-e. Bár Sz. Bíró (2010a) szerint az oligarchákkal való leszámolás és a magabiztosság visszaszerzése után olyan állammá lett, amelyet nem érdekel mások véleménye, mégsem valószínű, hogy az otthon egyébként is népszerű Putyin úgy vállalta volna a hatalomváltás kockázatát, hogy erre valamilyen irányból ne lenne kényszerítve. Sőt, elsősorban a külföld, mégpedig a Nyugat felől lehetett kényszerítve, amely potenciális FDI-forrás az ország számára. A befektetők azonban stabilabb és eurokomformabb befektetői környezetet szeretnének látni, ehhez inkább illik az európaibb és nyugatiasabb Medvegyev-féle retorika.

Szintén a külpolitikai irányváltás fontos oka volt a gazdaság szerkezetének alapvető *elmaradottsága* (Weiner – Ludvig 2007). A kelet-európai országokhoz hasonlóan a másfél évtizedes demokratikus rendszer Oroszországban sem volt képes a gazdaság strukturális problémáinak megoldására, a gazdasági hatékonyság növelésére, a munka termelékenységének érdemi javítására. Pontosan 2008-ban jelent meg az a Putyin által is hangoztatott törekvés, amely 2020-ra célul tűzte ki a német gazdaság vásárlóerő-paritáson mért GDP-jének utolérését. Ez azért lényeges, mert Oroszországnak 2007-ben ebben a mutatóban sikerült megelőznie Franciaországot, 2008-ban pedig

Nagy-Britanniát és nyilvánvaló kül-, és gazdaságpolitikai siker lenne a német gazdaság megelőzése (Sz. Bíró 2010a:62). Érdekes azonban hozzátenni azt, hogy bár Oroszország a két nyugati állam megelőzésével a világ hatodik legnagyobb gazdasága, egy főre jutó vásárlóerő-paritáson mért GDP tekintetében a Nemzetközi Valutaalap 2010-es adatai szerint 51., ezt az adatot pedig még Magyarországé is felülmúlja. A referenciapontnak számító nyugati országokhoz (pl. Franciaországhoz és az Egyesült Királysághoz) képest pedig egyenesen szakadéknyi a különbség: azok egy főre jutó GDP-je kb. kétszerese az oroszoknak. Ebből is jól látszik, hogy az orosz vezetés mennyire a mennyiségi és nem a minőségi mutatók bővítésében élt 2008-ig. A későbbiekben látni fogjuk, hogy ez változott meg gyökeresen 2008-ban és arra jött rá fokozatosan a politikai elit, hogy nem elég, ha nagy méretű az orosz gazdaság, de az sem árt, ha fejlett.

A harmadik legfontosabb kényszer, amely külpolitikai váltásra ösztönözte az orosz vezetést, az volt, hogy az orosz elit elkezdett szembenézni az ország az *energiahordozók világpiacának való növekvő kitéttisével és sebezhetőségével*. A nyersanyagexportra (főleg kőolaj, földgáz és feldolgozott kőolaj-ipari termékek) való orientáltság nagy hátránya, hogy egyrészt a költségvetés bevételei nyilvánvalóan nagy mértékben függenek az adott energiahordozó áráról (ez Oroszország szempontjából rövid távon csak az olajra igaz, hiszen a gáznak nincs világpiaci ára, az oroszok partnereként kötnek hosszú távú szerződéseket), másrészt függés alakul ki a felvevőpiacoktól és tranzit országoktól, harmadrészt ellenősztonzi a kormányokat és más gazdasági aktorokat a gazdaság más szektoraiba való befektetésre, így azok még versenyképtelenebbé válnak. A kitéttiség és sebezhetőség oldódása józan ész szerint a harmadik tényezőtől ellensúlyozásától várható, ezért kézenfekvőnek tűnik az, hogy a nyersanyagbevételeket a konjunkturális szakaszban érdemes arra használni, hogy a gazdaság más szektorainak hozamviszonyait, vagy tőkeellátottságát az állam megváltoztassa, ezáltal kiépítve egy produktív pillért a nyersanyag-kitermelés mellé. Medvegyev új „modernizációs” politikája egyértelműen ebbe az irányba mutat, s az új külpolitika is ezt hivatott támogatni. Bizonyos szakértők egyébként a második putyini ciklust pont ennek elmaradása miatt tartják sikertelennek, sőt „elveszett időnek” Oroszország számára.

Egyértelműen az irányváltásban nagy szerepet játszó külső tényező volt az *amerikai választások* várható kimenetele. 2008 első felére egyrészt világossá vált, hogy az Egyesült Államok mindkét közel-keleti országban folytatott háborúja részben kudarcot vallott és azok megoldása még sokáig várat magára, másrészt az USA nemzetközi presztízse jelentősen erodálódott, a Bush-kormány népszerűsége pedig vészesen csökkent. Ez egyrészt a Bush-adminisztráció végnapjait megnehezítette, hisz az a korábbiakhoz képest egyre inkább engedményekre, de legalábbis gesztusokra kényszerült (ilyen volt a 2008-as orosz-amerikai partnerségi szerződés is, lásd: Simai

2008). Másrészt valószínű volt, hogy kormányváltás lesz és Amerikának republikánus helyett demokrata vezetése lesz, amely együtt jár majd egy új stílusú amerikai külpolitikával. Az előző fejezetből kiderült, hogy a nyugati-orosz kapcsolatok mélyrepülése elsősorban az amerikai-orosz, brit-orosz, NATO-orosz és EU-orosz kapcsolatok romlását jelentette, de érdemben nem volt hatással a németekkel, a franciákkal, vagy az olaszokkal meglévő viszonyra. Az amerikai választások és a Bush-kormány nyilvánvaló népszerűtlensége lehetőséget adott arra, hogy a Kreml urai előre tervezzenek és egy jóval békülékenyebb, engedményeket is adó amerikai külpolitikával számoljanak. Hozzá kell tenni, hogy a két költséges háború, a növekvő iráni és észak-koreai fenyegetés és egyáltalán a nemzetközi politikai hangulat inkább kényszerítette az új amerikai adminisztrációt a váltásra, mint lehetőséget adott erre.

A következő külső tényező, az orosz *versenyképességi lemaradás* szorosan összefügg a gazdaság elmaradottságával. Ez azt jelenti, hogy a jelentős hatékonysági tartalékok nemcsak önmagukban tekinthetők negatív gazdasági tendenciának, hanem konzerválják és újratermelik az orosz áruk nemzetközi versenyképtelenségét is. Ehhez nagy mértékben hozzájárultak az energiából származó bevételek és nagy valutatartalékok, amelyek sem a kormányzatot, sem a vállalkozásokat nem ösztönözték más iparágak fejlesztésére addig, ameddig az olaj-, és gáziparban, illetve nyersanyag-kitermelésben nagyobb hozamokat remélhettek. Ezt nyilván nem könnyítette meg a Szovjetuniótól örökölt egyébként is torz gazdaságszerkezet és a jelentős technológiai lemaradás. Érdekesség, hogy magán az energiaszektoron belül is jellemző a versenyképesség fokozatos csökkenése: beruházásokat a vállalatok csak teljes amortizáció, vagy a kitermelési mennyiség bővítése érdekében tesznek, hiszen ezektől remélhetnek magas hozamokat (Deák 2007b).

Kelet-Ázsia és különösen *Kína felemelkedése* a következő külső tényező. Ez a faktor már régóta jelen van a világ gazdaságban és világpolitikában, ám a posztszovjet Oroszország csak 1997-től, a primakovi Eurázsia-víziónak megfelelően jut el odáig, hogy Kínát egyáltalán fontos partnerként kezdje kezelni (Tsygankov 2007). Ez ráadásul akkoriban csak kényszerlépés volt annak érdekében, hogy az orosz külpolitika oldja Nyugat-központúságát. Az orosz-kínai kapcsolatok igazi felfutása 2001-től kezdődik majd, amikor a felek aláírják a jó szomszédsági, barátsági és együttműködési szerződést és ezzel párhuzamosan több vitás határszakaszról is megegyezés születik. Ezen az alapon kezd el kifejlődni és tartalommal megtelni az igazi „stratégiai partnerség”, amely elvezet a Sanghaji Együttműködési Szervezet 2005-ös megalakításához a posztszovjet közép-ázsiai államokkal, döntően biztonságpolitikai (terrorizmus elleni harc) érdekből (Ludvig 2009:4-6). Bár ez a partnerség 2008-ig (és később is) virágzik, azt az orosz vezetők sem hagyják figyelmen kívül, hogy Kína mind regionálisan (főleg a nyersanyag-lelőhelyek tekintetében), mind az USA-hoz hasonlóan

globálisan (például az afrikai országokban) versenytársa Moszkvának és bár egy sor kérdésben (például a demokráciadeficitben és az emberi jogok ügyében, vagy szeparatistáik elleni bánásmódban) rendszeresen egy platformra kerülnek a világpolitikában, alapvetően Oroszország sem érdekelt Kína túlzott megerősödésében.

Összességében a legfontosabb tényező, amely szerepet játszhatott a külpolitikai váltásról szóló döntésben az, hogy az *idő* már középtávon *sem Oroszországnak dolgozik*. Ha megfigyeljük a fent említett okokat, akkor jól látjuk, hogy az időtényező az, ami leginkább az azonnali váltás mellett szólt. Hiszen *most* van Oroszország olyan helyzetben, hogy alakítani tudja a nemzetközi folyamatokat, *most* van globálisan jelentős nyersanyagok birtokában és *most* tud felkínálni olyan javakat, amelyekért másoktól politikai, vagy gazdasági előnyöket várhat cserébe. Viszont a nyersanyagkincs néhány évtizeden belül kimerül, Oroszország versenyképessége már most is alacsony és gazdasági lemaradása egyre nő, így addig kellett váltani, amíg legalább a kormánynak erőforrásai vannak valamiféle váltásra.

3. Az új külpolitika: a modernizáció doktrínája

Miután feltártam azt, hogy hogyan néztek ki az orosz-nyugati kapcsolatok alapvonalai 2003 és 2008 között, majd azonosítottam a 2008 közepére beérő tendenciákat, amelyek az orosz vezetést a modernizációs kurzus elindítására készítették, most magát a változás irányát vizsgálom meg. Ennek a vizsgálatnak két alapvető célja van: egyrészt az, hogy azonosítsa az új külpolitikai célokat és érdekeket; másrészt az, hogy feltárja, milyen új és milyen kontinuum elemek találhatók a modernizációs programban a korábbi külpolitikai vonalvezetéshez képest.

3.1. A 2008-as Külpolitikai Koncepció

A modernizáció doktrínája a 2008. július 12-én kiadott Külpolitikai Koncepcióval indult útjára, legalábbis külpolitikai értelemben.³ A modernizáció mint Oroszország társadalmi-gazdasági fejlődésének hosszú távú célja egyébként nem korlátozódik a külpolitikára, nagyszabású belpolitikai-gazdasági programokkal társul. Elsődleges kutatási területem azonban a külpolitika és ebben a dolgozatban a modernizációt csak mint külpolitikai kurzust vizsgálom és figyelmen kívül hagyom a belső fejlesztési programokat. Az új külpolitika elméleti és ideológiai hivatkozási alapja tehát mindenképpen a 2008-as külpolitikai koncepció, amely rögzíti azt, hogy a külpolitikai vezetés mit ismer el Oroszország érdekének, milyen Oroszországot is érintő kihívásokat lát a világban és hogyan képzei a jelenlegi és jövőbeli nemzetközi rendszert. A most következőkben elemezni

3 Koncepcija vnyesnyej polityiki Rosszizszkoj Fegyercii 2008 goda

fogom, hogy e koncepció voltaképpen milyen külpolitikai képet rajzol fel.

A Külpolitikai Koncepció első része, amely az általános rendelkezéseket tartalmazza, meghatározza az ország külpolitikájának alapvető céljait. E célok között első helyen szerepel Oroszország biztonságának, szuverenitásának, területi integritásának biztosítása, illetve az orosz gazdasági, politikai és egyéb potenciál növelése. Ez gyakorlatilag bármely ország külpolitikájának alapvető célja lehetne, a második passzus azonban már érdemi, konkrét célokat jelöl ki. Eszerint a külpolitika feladata *„kedvező külső feltételek megteremtése az ország modernizációjához és gazdaságának az innovációs fejlődési útra tereléséhez”*.⁴ Ebből a célkitűzésből rögtön több dolog is világossá válik: egyrészt az országot modernizálni kell (azaz valamiféle minőségi változást elérni), másrészt ehhez külső források kellenek, harmadrészt a modernizációnak az innovációra kell épülnie. Az ezután következő rész egyébként a modernizációt teljesen nyugati, demokratikus és piacgazdaságra emlékeztető célokkal kombinálja: a lakosság életszínvonalának emelése, a társadalom konszolidációja, az alkotmányos berendezkedés alapjainak, a jogállamnak és a demokratikus intézményeknek az erősítése, az emberi jogok és szabadságok érvényesülése, ezek által az ország versenyképességének biztosítása a világban. Ebből látható tehát, hogy az orosz külpolitika fókuszába a gazdaság kerül, mégpedig az innovációra épülő gazdaság. A modernizáció meghirdetésével az orosz elit figyelme nyilvánvalóan a mennyiségiről a minőségi mutatókra került át, a versenyképesség megtartása és növelése pedig egyre inkább kiemelt feladattá válik. Az ezután következőkben deklarált célok (igazságos és demokratikus világrend, nemzetközi jog uralma, jószomszédi kapcsolatok építése, az ország polgárai érdekeinek védelme, az orosz nyelv és kultúra támogatása) meglehetősen általánosak és nem tekinthetők újaknak az orosz külpolitikában, azok már az előző, 2000-ben kiadott Külpolitikai Koncepcióban is megjelennek.⁵ Új szóhasználat és célkijelölés két területen érzékelhető: egyrészt az ENSZ központi és koordinációs szerepének hangsúlyozásában, amely a nemzetközi kapcsolatokban *„egyedülálló legitimitással rendelkezik”*; másrészt a multilaterális diplomácia többszöri említésében (*„megegyezés és közös érdekek keresése más államokkal és államközi egyesülésekkel”*, *„kétoldalú és többoldalú partneri kapcsolatok fejlesztése”*).⁶

A Koncepció második része az új világrend és az orosz külpolitika összefüggéseivel foglalkozik. Itt kerül említésre az, hogy *„a külpolitika válik az ország progresszív fejlődésének és versenyképessége biztosításának egyik legfontosabb eszközévé a globalizálódó világban”*.⁷ Ez azt jelenti, hogy a külpolitika a modernizációs célkitűzés szolgálatába állított eszközzé válik, míg korábban az eszköz-

4 I.m. 1.o.

5 Koncepcija vnyesneyj polityiki Rosszijszkoj Fegyveracii 2000 goda

6 Koncepcija vnyesneyj polityiki Rosszijszkoj Fegyveracii 2008 goda, 1.o.

7 Koncepcija vnyesneyj polityiki Rosszijszkoj Fegyveracii 2008 goda, 2. o.

cél hierarchia ilyen elrendeződése nem volt egyértelmű. Ezen kívül az új koncepció kiemeli az ún. *hálózatos diplomácia* szerepét, „ami a multilaterális struktúrákban való részvétel rugalmas formáin alapul a közös feladatok megoldásának céljával”.⁸ Ez egyrészt egy jelentős eltolódást mutat a korábbi koncepcióhoz képest a multilaterális diplomácia javára (a 2000-es koncepció folyamatosan unipoláris világrendről és az USA unilaterális akcióiról beszél),⁹ ezzel lényegében egy multipoláris világ képét felvázolva; másrészt *rugalmas* formákról beszél, azaz vélhetően nem az ENSZ-re gondol elsősorban, hanem például a BRIC-re, a SOSZ-ra, az EU-Oroszország és más együttműködésekre; harmadrészt célnak a közös feladatok megoldását jelöli meg. Ez utóbbi azért fontos, mert a koncepció a hálózatos diplomáciát a katonai együttműködések és blokkokat felváltó nemzetközi tényezőnek tartja, melynek eszerint nem tisztán a részt vevő államok érdekeinek képviselője a feladata, hanem sokkal inkább a globális kihívások menedzselése. A későbbiekben kifejtésre kerül az is, hogy a koncepció mely fenyegetésekre és kihívásokra gondol: terrorizmus, drogkereskedelem, nemzetközi szervezett bűnözés, tömegpusztító fegyverek terjedése, regionális konfliktusok, demográfiai problémák, globális szegénység, illegális migráció, klímaváltozás. Az orosz külpolitika és a nemzetközi politika fókuszának eltolódását bizonyítja, hogy maga a koncepció hívja fel a figyelmet arra, hogy a katonai napirendnél egyre fontosabb a gazdasági, tudományos-technikai, ökológiai, demográfiai és információs kérdések szerepe. Az orosz fél „*nyílt, kiszámítható, pragmatikus külpolitikát*” kíván folytatni, melynek alapvető jellemzője a kiegyensúlyozottság és a többirányúság.¹⁰ Oroszország világpolitikában elfoglalt megfelelő helyének biztosítását a koncepció a szokásos tényezőkön (orosz államiság erősítése, stabil gazdasági növekedés, szociális problémák megoldása, további politikai és gazdasági átalakulás, demográfiai helyzet javítása) kívül a gazdaság „*nyersanyag-, és erőforrás orientációjának meghaladásában*” és az „*innovatív fejlődési útra való átállásban*” látja.¹¹

A koncepció harmadik része az Oroszországi Föderáció prioritásait jelöli ki a globális problémák megoldásában. Az első prioritás az új világrend kiépítése, melyben a 2000-es koncepcióhoz képest egyetlen lényeges változás van: Moszkva a világ vezető országainak kollektív vezetését látná kívánatosnak, az ENSZ központi szerepének megtartásával. Ám pontosan itt került beemelésre az ENSZ-en kívül még egy sor olyan nemzetközi fórum (G8, Oroszország-India-Kína trojka és a BRIC), amelyek jelentősége növekszik Oroszország számára. A második prioritás a jog elsőbbsége a nemzetközi kapcsolatokban, itt a fő célkitűzés a nemzetközi törvényesség és a nemzetközi jogi normák betartásának erősítése és a nemzetközi jog fejlesztése. A második helyen egyébként 2000-

8 Koncepcija vnyesnyej polityiki Rosszijszkoj Fegyveracii 2008 goda, 3.o.

9 Koncepcija vnyesnyej polityiki Rosszijszkoj Fegyveracii 2000 goda, 2.o.

10 Koncepcija vnyesnyej polityiki Rosszijszkoj Fegyveracii 2008 goda, 3.o.

11 Koncepcija vnyesnyej polityiki Rosszijszkoj Fegyveracii 2008 goda, 3.o.

ben még a nemzetközi biztonság erősítése állt, ez is azt bizonyítja, hogy Moszkva hozzáállása a nemzetközi viszonyokhoz nyolc év alatt jelentősen módosult. A nemzetközi biztonsági kérdések 2008-ban a harmadik prioritást képezték és elsősorban a tömegpusztító fegyverek non-prolifерációját, az atomfegyverek csökkentését és egyéb katonai területeken kötött egyezmények megkötését foglalják magukba. Ami mindenképpen fontos ebben a részben, az a kollektív reagálás a lehetséges rakétafenyegetések és a stratégiai rakétaelhárító rendszerek terén tett egyoldalú lépések ellen, amely nyilvánvalóan az Egyesült Államok közép-európai rakétavédelmi rendszerére céloz; a másik pedig annak beismerése, hogy a globális stratégiai egyensúly biztosítása immáron nemcsak a két egykori szuperhatalom ügye és hogy azt ki kell terjeszteni a világ vezető államaira is. Ebben ismét a multipoláris világrend elképzelése tükröződik. A negyedik prioritás a nemzetközi gazdasági és ökológiai együttműködés. Ennek keretében a koncepció kimondja, hogy az igazságos nemzetközi kereskedelmi-gazdasági és valuta-pénzügyi intézményrendszer megteremtésében Oroszország aktív szerepet kíván játszani, a Világkereskedelmi Szervezethez (WTO) és a Gazdasági Együttműködési Fejlődési Szervezethez (OECD) való csatlakozásával. Míg 2000-ben e pont alatt még elsősorban a piacgazdaság kiépítése, a külföldi tulajdon megőrzése, az export kiterjesztése és az import racionalizációja állt, ma ugyanott Oroszország világpiaci jelenlétének diverzifikációja, a külföldi befektetések vonzása, az üzemanyag-energia komplexum modernizációja, az energiaforrások piacán a hazai partnerek reputációjának növelése, a világ vezető energiatermelőivel közös stratégiai partnerség építése és a nagy energiafogyasztókkal és a tranzit-országokkal kialakítandó párbeszéd fejlesztése szerepel. Itt jelenik meg a klímaváltozás negatív hatásai elleni harc és a megújuló energiaforrások használatának támogatása is. Az ötödik prioritás a nemzetközi humanitárius együttműködés és az emberi jogok kérdése, ezen a téren a koncepció meglehetősen rövid: kiemeltnek tekinti az oroszországi állampolgárok és a határon túli oroszok jogainak védelmét, illetve konstruktív nemzetközi párbeszédet kezdeményezne az emberi jogok betartásáról. A hatodik prioritás a külpolitikai tevékenység információs támogatása, amely lényegében a külföldi véleményekre való befolyás érvényesítését jelenti.

A Koncepció negyedik része a regionális prioritásokat öleli fel. Ennek keretében kifejti, hogy a FÁK-térségben Oroszország még mindig baráti kapcsolatokra törekszik minden állammal, amely kész az együttműködésre. Ennek érdekében Oroszország érdekelt a FÁK mint regionális szervezet továbbfejlesztésében, az Orosz-Belarusz Szövetségi Állam berendezkedésének kialakításában, az Eurázsiai Gazdasági Közösség (célja az egységes gazdasági tér kialakítása Azerbajdzsánon, Grúzián és Türkmenisztánon kívül a többi volt szovjet utódállammal, oroszul: Jevrazesz) és a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete (orosz rövidítése: ODKB) fejlesztésében. Ezen kívül Oroszország

hajlandó minden olyan szervezettel együttműködni, amely tiszteletben tartja a jó szomszédság elvét és hozzájárul a regionális stabilitás növeléséhez (ilyen például a SOSZ is, amelyet a dokumentum többször is említ). A koncepcióban megjelenik a Medvegyev elnök által később többször is felvetett új európai biztonsági szerződés és ezáltal a Vancouvertől Vlagyivosztokig terjedő euroatlanti biztonsági régió ideája. A koncepció ezután a hagyományos összeurópai szervezetekkel (Európa Tanács, EBESZ) és az Európai Unióval való együttműködést hangsúlyozza. A kétoldalú kapcsolatok fejlesztését a dokumentum Németországgal, Franciaországgal, Olaszországgal, Spanyolországgal, Finnországgal, Görögországgal, Hollandiával és Norvégiával irányozza elő. Az első négy országgal való együttműködés a korábban leírtak fényében nem megkérdőjelezhető, Finnország mint Oroszország szomszédja fontos, Görögország az orosz érdekek következetes unióbeli képviselője, Hollandia és Norvégia pedig az energetikai együttműködés miatt fontos az oroszoknak. A koncepcióban megjelenik a Nagy-Britanniával való jobb kapcsolatok igénye is. A dokumentum együttműködést kíván építeni Délkelet-, és Közép-Európa országaival, illetve a balti államokkal is, ezt ebben a dolgozatban nem részletezem. A koncepció fontosnak tartja a NATO-val való kapcsolatot is (a NATO-Oroszország Tanács keretein belül), már amennyire a szervezet kész az egyenjogú partnerségre. Külön hangsúlyozza a dokumentum, hogy Oroszország negatívan viszonyul a NATO bővítéséhez, különösen Grúzia és Ukrajna NATO-tagságához. Érdekesség, hogy a regionális prioritások sorrendjében csak mindezek után következik az Egyesült Államokkal való kapcsolat. A koncepció fontosnak tartja az állandó párbeszédet a külpolitikai, biztonsági és stratégiai stabilitást érintő problémák területén, stratégiai partnerség kiépítését a közös érdekeltségek területén, illetve érdekegyeztetést más területeken (terrorizmus elleni harc, tömegpusztító fegyverek non-prolifерációja, atomenergia-felhasználás). Az oroszok támogatják új megegyezések tető alá hozását a lefegyverzés területén, illetve bizalomerosztó intézkedéseket és átláthatóságot szorgalmaznak az ürtevékenységek és a rakétavédelmi rendszerek terén. Az USA után az ázsiai-csendes-óceáni régió (oroszul: ATER) következik, majd a közel-keleti és afrikai országokról esik szó a koncepcióban.

3.2. A 2009-es Nemzetbiztonsági Stratégia és a 2010-es Katonai Doktrína

A 2008-as Külpolitikai Koncepcióban szerepel, hogy a koncepció alapját képezi az Oroszországi Föderáció Alkotmánya, a Föderáció Nemzetbiztonsági Stratégiája és annak Katonai Doktrínája. A Külpolitikai Koncepció nyilvánvalóan a hatályos orosz alkotmány, törvények, Nemzetbiztonsági Stratégia és Katonai Doktrína szellemében készült, ezért ezekkel önmagában nem lenne szükséges foglalkozni, ám Medvegyev elnök 2009-ben új Nemzetbiztonsági Stratégiát, 2010-ben pedig új

Katonai Doktrínát hagyott jóvá, amelyek már magukon viselik a 2008-as külpolitikai váltás első tapasztalatait, a 2008. augusztusi grúz-orosz háború, vagy a 2008-tól kibontakozó nemzetközi gazdasági és pénzügyi válság hatásait, ezért ezekkel érdemes foglalkozni. A következőkben csak azokat a momentumokat ismertetem, amelyek újdonságot jelentenek a Külpolitikai Koncepcióhoz képest.

A 2009-es Nemzetbiztonsági Stratégia¹² kiemeli, hogy a gazdasági növekedés és politikai befolyás új centrumai jöttek létre a világban, amelyek minőségileg új geopolitikai helyzetet teremtettek. A Stratégia szerint Oroszország lehetőségei javultak arra, hogy effektíven részt vegyen a nemzetközi munkamegosztásban, növelje gazdasága nemzetközi versenyképességét, az ország védelmi potenciálját, illetve állami-társadalmi biztonságának szintjét. A dokumentum szerint a nemzetközi politika figyelme hosszú távon az energiaforrások megszerzésére fog koncentrálni, elsősorban a Közel-Keleten, az Északi-sark vidékén és a Barents-tengeren, a Kaszpi-tenger medencéjében és Közép-Ázsiában. Ez a tendencia nyilván azt az utat jelöli ki, hogy Oroszország mint energiahordozókban gazdag állam gazdaságilag egyre inkább a legnagyobb feltörekvő országok felé kell, hogy nyisson, hiszen tartósan nekik van szükségük energiaforrásokra gyors növekedésük fenntartásához. Az oroszok szerint az erőforrásokért folytatott harc katonai erő alkalmazásához is vezethet, akár Oroszország és szövetségesei közvetlen közelében is. Itt említi a dokumentum, hogy a globális és regionális stabilitásra veszélyesek az USA rakétavédelmi rendszerének Európába telepített elemei. Ez azzal magyarázható, hogy ekkor még nem született meg a rakétavédelmi rendszer felfüggesztését és felülvizsgálatát indítványozó amerikai bejelentés. A Stratégia kiemeli a NATO-val való kapcsolatok fejlesztését, szigorúan abban az esetben, ha a szervezet figyelembe veszi Oroszország törvényes érdekeit a katonai-politikai tervezés folyamatában és tiszteletben tartja a nemzetközi normákat. Az orosz nemzeti érdekeket taglaló részben többségében demokratikus és alkotmányos értékek jelennek meg, viszont szerepel az is, hogy *„Oroszországot olyan világhatalommá kell változtatni, amelynek tevékenysége elősegíti a stratégiai stabilitást és a kölcsönösen előnyös kapcsolatokat a többpólusú világrend feltételei között.”*¹³ Az orosz világrend-elképzelésnek tehát alapvető eleme a multipolaritás és Moszkva mindenképpen egy önálló pólusnak tartja magát. Ebben a megfogalmazásban még az az érdekes, hogy Oroszország itt egyértelműen világhatalomnak titulálja magát, amely a stabilitás egyik garanciája a nemzetközi rendszerben. A nemzeti érdekek további kifejtésénél egyébként rendkívüli módon dominálnak a gazdasági tényezők, ugyanis a Stratégia szerint az alapvető nemzetbiztonsági célok elérése érdekében a következő prioritásokra kell koncentrálni: az életminőség emelése; a nemzeti innováció és az

12 Sztratyegija nacionalnoj bezopasznosztyi Rosszijoszkoy Fegyercii do 2020 goda 2009 goda

13 Sztratyegija nacionalnoj bezopasznosztyi Rosszijoszkoy Fegyercii do 2020 goda 2009 goda, 3.o.

emberi tőkébe eszközölt befektetések útján megvalósuló gazdasági növekedés; a tudomány és a technológia, az oktatás-képzés, az egészségügy és a kultúra fejlesztése az állam szerepének erősítése és az állami-magán partnerségek fejlesztése útján; az élő rendszerek ökológiája és a környezet racionális kiaknázása; stratégiai stabilitás és egyenjogúságon alapuló stratégiai partnerség. Mindezek jól mutatják, hogy Oroszország a nemzetbiztonságot ma már elsősorban nem a katonai, hanem a gazdasági szempontokon keresztül értelmezi.

A 2010-es Katonai Doktrína¹⁴ katonai veszélyekről és fenyegetésekről szóló részében kiemeli, hogy az ideológiai konfrontáció gyengült a mai világrendben, bizonyos államok és szövetségek veszítettek befolyásukból, bizonyos államok és szövetségi rendszereik pedig megerősödtek. Ezzel együtt bár az Oroszország elleni nagyobb háborúk valószínűsége csökkent, az Oroszországi Föderáció elleni fenyegetések megerősödtek. A Doktrína az első számú ilyen fenyegetésnek a NATO katonai potenciáljának növekedését tartja, amely egyrészt képes a nemzetközi normák megsértésére, másrészt közeledik Oroszország határaihoz a bővítések révén. További fenyegetésként jelenik meg más államok destabilizációja (ez akár Afganisztánra, Irakra is vonatkozhat), az orosz szomszédos államokban katonai erő állomásoztatása, rakétavédelmi rendszer telepítése, területi viták, a tömegpusztító fegyverek terjedése, a nemzetközi normák megsértése, katonai erő alkalmazása, a nemzetközi terrorizmus és nemzetek közötti, vagy vallási felekezetek közötti feszültségek. Az azonosított fenyegetések között több is van, amely az orosz biztonságpolitikai gondolkodásban elsősorban az Egyesült Államokkal kapcsolódik össze (rakétavédelmi rendszer telepítése, katonai erő alkalmazása), illetve olyanok is vannak, amelyek területén az USA és Oroszország érdekei egybeesnek (tömegpusztító fegyverek terjedése, terrorizmus). A Doktrínában szerepel, hogy Oroszország nem vesz részt fegyverkezési versenyben, azonban folyamatosan tökéletesíti fegyveres erői alkalmazásának formáit és eszközeit. Ezzel függ össze, hogy később a Doktrína kijelenti: Oroszország jogszerűnek tartja fegyveres erejének alkalmazását az ellene, vagy szövetségesei ellen irányuló agresszió elleni védelemre. A Doktrína további részei a fegyveres erők használatára vonatkoznak, ez nem tartozik a dolgozat tárgyához, így ezzel a továbbiakban nem foglalkozom.

3.3. További elméleti alapok

A modernizáció paradigmáját a fenti programadó dokumentumokon kívül Oroszország vezetőinek programbeszédeiből és programadó írásaiból ismerhetjük meg. Az egyik ilyen fontos forrás Medvegyev elnök 2009. szeptember 10-én megjelent „Oroszország, előre!” című cikke, mely

¹⁴ Voennaja doktrina Rosszijoszkoj Fegyveracii 2010 goda

meghatározza az oroszországi modernizáció konkrét tartalmát, annak kitörési pontjait. Az első „stratégiai irány”, ahogy az elnök fogalmaz, hogy Oroszországnak kell a világ egyik vezető államává válnia az energiatermelés, -szállítás és -felhasználás hatékonysága terén. Bár az energia fókuszba helyezése nem mutat nagy eltérést a korábbi időszakhoz képest, a hangsúly itt a hatékonyságon van. A második stratégiai irány az atomtechnológia megőrzése és új minőségi szintre emelése. Az elsőhöz hasonlóan ez olyan reális prioritás, amelyhez szükséges feltételek (kellő tapasztalat, szakemberek) részben már korábban is rendelkezésre álltak, most viszont a hatékonyság és a minőség került előtérbe. A harmadik irány az orosz szakemberek részvétele az információtechnológia fejlődésében, a negyedik pedig, hogy Oroszországnak saját földi és űrbéli információtovábbító eszközökkel kell rendelkeznie. Ez a két irány kulcsfontosságú lehet a modernizáció szempontjából, ugyanis a szovjet időszaktól kezdve egészen a mai napig az infokommunikációs technológia volt az a terület, ahol az oroszok a legnagyobb lemaradással küzdöttek. Bizonyos szerzők, például Deák (2003) egyenesen a Szovjetunió összeomlásának egyik okaként említik az informatikai lemaradást. Az ötödik stratégiai irány, hogy Oroszország éllovas pozíciót akar elfoglalni bizonyos orvosi felszerelések gyártásában. Az elnök a továbbiakban hitet tesz a demokrácia és a nagyobb szabadság mellett, ezt tekintve az innovációs gazdaság alapjának. A technológiai fejlődést kiemelt állami és társadalmi feladatnak tartja, ezért kedvező feltételeket kíván teremteni az orosz és a legjobb külföldi tudósok, kutatók, vállalkozók számára. A demokrácia, szólás-, és gyülekezési szabadság egyébként hangsúlyos témája a cikknek, Medvegyev szerint vitathatatlanul ebbe az irányba kell haladni, ám nem a külföldi mintákat és tempót követve. A cikkben úgy fogalmaz az elnök, hogy *„szükségünk van Európa, Amerika és Ázsia országainak pénzére és technológiájára”*, ez tehát egyértelműen kijelöli azoknak a *„modernizációs partnerségeknek”* a potenciális irányát, amelyeket Moszkva építeni akar (Medvegyev 2009:8). A partnerségépítés azonban nem lehet azonos az egyoldalú engedményekkel, ugyanakkor a konfrontációval, elszigetelődéssel, kölcsönös követelésekkel sem. Az írás talán legfontosabb mondata, hogy a *„külpolitikánkat nem a nosztalgia, hanem Oroszország modernizációjának hosszú távú stratégiai célja kell, hogy meghatározza.”* (Medvegyev 2009:8)

A másik fontos politikai forrás Szergej Lavrov külügyminiszter 2010. szeptember 1-jén a MGIMO Egyetem elsőéves hallgatói előtt mondott beszéde.¹⁵ A miniszter beszéde elején megerősítette a jelenlegi orosz külpolitika alapelveit: pragmatizmus, nyíltság, többirányúság, a nemzeti érdekek konfliktusmentes érvényesítése. A beszéd további részeiben érezhető, hogy a gazdasági válság oroszországi begyűrűzése a külpolitikai vezetést még inkább a modernizációs kurzus felé terelte. Lavrov úgy fogalmaz, hogy *„Oroszország státusza a modern világban a komplex modernizációra*

15 Vizshtuplenyie Minyisztra inosztrannih gyel Rosszii Szergeja Lavrova v MGIMO (U) MID Rosszii, 2010.09.01

való képességtől függ” és hogy a modernizáció az élet minden területét át fogja hatni, beleértve az elit politikai filozófiáját is. Oroszországnak a „*modernizáció külső forrásainak megteremtéséhez*” jó kapcsolatokat szükséges kiépíteni más államokkal, amelyek pedig érdeklődnek az orosz fejlődési potenciál, gazdasági növekedés, piac és pénzügyi-intellektuális erőforrások iránt. Lavrov azt is említi, kitől várják a modernizáció külső forrásait: „*modernizációs szövetségeket kell kiépíteni az olyan vezető államokkal, mint Németország, Franciaország, Olaszország és az Európai Unió egésze.*” Ennek érdekében az eddigitől eltérő megközelítésre van szükség, amely közös kereskedelmi-gazdasági, beruházási, technológiai és emberi jogi térségben nyilvánul meg. A rosztovi EU-Oroszország csúcson létrehozott „*modernizációs partnerség*” célja, hogy közös projekteket hozzanak létre, amely mindkét fél érdekeit és gazdaságaik fenntarthatóságát biztosítja. Lavrov felhívta a figyelmet az Amerikai Egyesült Államokkal való beruházási partnerségre, ugyanakkor kritizálta az új amerikai Nemzetbiztonsági Stratégiát. A beszédben hangsúlyos volt a nemzetközi kapcsolatok dezideologizáltságának igénye is, amelyet a külügyminiszter az egyes civilizációk ideáinak és normáinak közeledéséből vezet le. A beszédben megjelent a grúz-orosz háború is az utalás szintjén: Lavrov szerint a FÁK-on belül nem a rövid távú érdekeket előtérbe helyező zéró összegű játékokra kellene helyezni a hangsúlyt, hanem a kölcsönös előnyös, hosszú távú együttműködésekre. A világ egyes régióihoz fűződő kapcsolatokról a beszéd nem mond újdonságokat, egyedül a releváns nemzetközi fórumok között tűnik fel újként a G20, ez a gyorsan fejlődő országok jelentőségének növekedését tükrözi az orosz külpolitikában.

4. Az új külpolitika működésben: 2008. augusztus – 2011. február

Az előző fejezetben összefoglaltam azt, hogy mit tartalmazott a külpolitikai irányváltás elméletben és hogy hogyan változott az orosz külpolitika elmélete a Külpolitikai Koncepció kiadása óta eltelt időben. Főszabályként az látszik, hogy a külpolitika elméleti megfontolásai (pl. multipoláris világkép, dezideologizáltság, gazdasági kapcsolatok szerepének növekedése) nem változtak az elmúlt két és fél évben, kérdés azonban, hogy mi történt ezalatt a gyakorlatban, mennyire valósultak meg a 2008-as koncepció célkitűzései, milyen mértékben törekedett az orosz külpolitika valóban ezen célok megvalósítására. Az elmúlt több mint két év eseményei megmutatták azt, hogy az új irányvonal hiteles, azaz valóban olyan célokat látszik követni, amelyeket kitűztek a Stratégiában, az azonban már kérdéses, hogy milyen eredményeket tudott felmutatni. Az értékelés azért is nehéz, mert egy koncepció mindig a fennálló körülményeket veszi figyelembe a célok meghatározásánál és mint ilyen, mindig a napi rutint határozza meg elsősorban, de nehezen tud mit kezdeni a váratlan

kihívásokkal. Márpedig 2008 augusztusában, majd októbertől kezdődően két olyan kihívás érte az orosz külpolitikát, ami eltéríthette, vagy akár meg is semmisíthette volna a modernizációs doktrínát: a grúz-orosz háború és a világgazdasági válság.

4.1. Az „ötnapos háború” és a válság hatása az orosz-nyugati kapcsolatokra

Két hónappal az új Külpolitikai Koncepció elfogadása után, 2008. augusztus 7-én megkezdődött a grúz-orosz/orosz-grúz, vagy divatos nevén az „ötnapos háború”, melynek során a grúz hadsereg megkísérelte visszaszerezni a kontrollt a jogilag az államterületéhez tartozó Abházia és Dél-Oszétia felett, Oroszország pedig az ottani orosz állampolgárok védelmére hivatkozva beavatkozott szomszédja belügyébe. Sem a háború lefolyásának története, sem annak eldöntése nem tartozik a dolgozat tárgyához, hogy ki kezdte a háborút, így ezekkel most nem foglalkozom.¹⁶ A Grúzia elleni háború sokkal érdekesebb abból a szempontból, hogy milyen hatással volt a kibontakozó új orosz külpolitikára, ezen belül a Nyugattal fennálló viszonyra. Az Egyesült Államok és az Európai Unió tagállamainak többsége a háború megítélésében a grúz álláspontot támogatta 2008 második felében, így a kapcsolatok javulása és a Koncepcióban megjelenő gazdasági kapcsolatokra alapozott, pragmatikus multipolaritás nem tudott érvényesülni. A Bush-adminisztráció végnapjaiban belesodródott egy Moszkva érdekszféráját sértő geopolitikai csatába, csakúgy mint a „színes forradalmak” idején. Bár Szaakasvili hatalomra kerülésével az USA-nak sikerült mintegy „kiszakítania” Grúziát a volt szovjet érdekszférából, a 2004-es dél-oszét háború után Amerika és Oroszország kompromisszumának része volt, hogy a szakadár tartományok vonatkozásában fennmarad a status quo (Tálas 2008). Az Egyesült Államok Grúzia (és Ukrajna) esetében mindent elkövetett azért, hogy teljesen leválassza őket Moszkváról (l. a NATO-csatlakozás ígérését), ám a regionális stabilitás és status quo fenntartásának maximája egészen 2008-ig nem sérült. A háború után az Egyesült Államok kénytelen volt kaukázusi szövetségese mellé állni, így az orosz-amerikai kapcsolatok még a korábbinál is mélyebb szintre kerültek. A politikai kapcsolatok romlása mellett azonban volt egyfajta morális-ideológiai harc is a levegőben. Oroszország, ahogy Tálas (2008) is megállapítja, mindig azt próbálta igazolta, hogy ő voltaképpen nem csinál mást, mint amit az USA csinált Irakban: BT-felhatalmazás nélkül megvédi saját és szövetségesei érdekeit. Az Egyesült Államok érvelésében a háborúnak mint a nemzetközi jogon kívüli eszköznek az elítélésére koncentrált, az oroszok pedig egyszerűen nem értették, hogy amit szabad Washingtonnak, azt miért nem szabad másnak, ráadásul úgy, hogy a világgazdasági-politikai erőviszonyok már gyökeresen

¹⁶ Az amerikai szempontot jól bemutatja Nichol (2009), Chomsky (2008) pedig kiváló és pártatlan diskurzuselméleti megközelítésű cikket írt.

más képet mutatnak, mint 2003-ban. A moszkvai MGIMO Egyetemen töltött külföldi félévem során is gyakran elhangzott professzorok szájából az az érv, hogy ez kettős mérce, hiszen az USA nemcsak hogy ugyanúgy indított háborút 2003-ban, mint Oroszország 2008-ban, de még a demokrácia élharcosának is tünteti fel magát, mintha morálisan különb lenne más államoktól, pedig nem az. Ez sok orosz külpolitikai gondolkodó számára újabb csalódás volt az amerikaiakkal kapcsolatban és mind az USA, mind az általa vallott értékek erodálódásához vezetett orosz véleményformáló körökben.

Ha az Európai Uniót nézzük, akkor egyértelmű volt már a háború kitörésekor, hogy egységes uniós álláspont ebben a kérdésben nehezen lesz. A háború mint érdekérvényesítő eszköz elítélése még elfogadható lett volna, ám az európai döntéshozók sokkal érzékenyebbek voltak az Irak-Grúzia párhuzamra, mint az USA. Történt ez azért is, mert mint korábban kifejtettem, az európai nagyhatalmaknak (főleg Németországnak és Olaszországnak) komoly gazdasági érdekeik fűződtek a normalizált orosz viszonyhoz. Még az Unió keleti szomszédait EU-s érdekszférában szívesen látó franciák is elítélték az Irakhoz és Grúziához hasonló amerikai érdekszféra-politikát. Pont ez tette aztán lehetővé, hogy az Európai Unió - és nevében a francia elnökség – hiteles közvetítőként lépjen fel a háborúzó felek között. Bár kezdetben az európai nagyhatalmak is idomultak ahhoz az amerikai állásponthez, hogy a háborút az oroszok kezdték, a háború után egy évvel megjelenő uniós jelentés már ennek ellentmondott, jelezve a kérdés átpolitizáltságát és az értékelés függését a mindenkori politikai kapcsolatok milyenségétől (King 2009). Nicolas Sarkozy francia elnök közvetítése eredményes volt, így a felek tűzszünetet kötöttek, ezzel ha az Egyesült Államok nem is, az EU és Oroszország kompromisszumot kötött a háborút illetően (Deák et al. 2008). A kapcsolatok fejlődését persze a háború mindenképpen akadályozta, a NATO (európai tagországaival együtt) például felfüggesztette Oroszországgal való együttműködését és az októberi budapesti csúcson elindult a NATO-Grúzia együttműködés, ez azonban fokozatosan háttérbe szorult az idő előrehaladtával.

2008 folyamán még egy globális jelentőségű esemény történt, ez pedig a világgazdasági válság kibontakozása volt. Bár az ipari termelés visszaesése már júliusban is érzékelhető volt Oroszországban, a tényleges válság csak szeptember-októberben tört be a Föderációba (Sz. Bíró 2009). A dolgozatnak nem témája az, hogy a világgazdasági válság Oroszországra gyakorolt hatását (például árfolyam-gyengülést, mentőcsomagok hatásait, adóintézkedéseket) részletesen elemezze, erről egyébként is több kiváló munka született (Weiner (2009), Sz. Bíró (2009), Kudrin (2009), a trendeket egyszerűbben elemzi: Weiner (2010), az egyes részterületeken: Connolly - Vahtra (2009), részben: Sz. Bíró 2010b). Inkább azt tekintem feladatomnak, hogy megállapítsam, az új külpolitika

megvalósulásának esélyeit milyen irányba befolyásolta a válság és csak az ebből a szempontból releváns tényezőkre térek ki. Hogy kapcsolódjak a korábban említett, az új külpolitikát beindító tényezőkhöz, a válság egyik legkézenfekvőbb hatása az olaj árának radikális, 130 dollár körülről 39 dollárra esése volt, amely önmagában jelentős csapást mért az orosz költségvetési bevételekre (Weiner 2009:12). Ezen kívül visszaesett az orosz gáz iránti kereslet is: 2009 első öt hónapjában az előző év azonos időszakához képest például 47,7%-kal (Weiner 2009:13). Ennek kettős forrása volt: egyrészt a gazdaságok szűkülése, a hitelek elapadása rögtön csökkentette a termelési és így az energiaszinteket is, másrészt a gázárak olajárakhoz való kötöttsége miatt az átvevők igyekeztek átvételeiket későbbre halasztani, a még alacsonyabb ár reményében (Weiner 2009:13). E két egyszerű tényező megmutatta, hogy az energiahordozó-exportnak való kitettség és sebezhetőség még nagyobb, mint azt korábban a döntéshozók gondolták. Jól látszott a gazdaság sebezhetősége azon is, hogy a gazdasági növekedés gyakorlatilag az olajárral együtt omlott össze: az előzetesen prognosztizált 7,8%-os GDP-növekedéssel szemben 2008-ban csak 5,6%-os növekedési rátát sikerült elérni, ugyanez 2009-re 7,9-8%-os visszaesés volt¹⁷ (Sz. Bíró 2009:1). Ez azt jelentette, hogy az Oroszországi Föderáció a G20 országok közül a legnagyobb visszaesést szenvedte el a válság alatt. Ha Kína felemelkedését a külpolitikai irányváltás egyik fontos katalizátorának tartottam, akkor érdemes ide idézni azt is, hogy a kínai GDP növekedés 2009 márciusában +6,2%-nál érte el a mélypontot.¹⁸ Mindebből az látszik, hogy a gazdasági válság egyértelműen abba az irányba terelte az orosz elitet, hogy még határozottabban valósítsák meg a stratégiában foglalt új külpolitikát. A válsággal a gazdasági kérdések (ha más miatt nem is, legalább a közös mentőcsomagok, a bankfelügyeleti szabályok reformja, vagy valamilyen típusú nemzetközi pénzügyi szabályozás kialakítása miatt) abszolút előtérbe kerültek és ez vélhetően kedvezett a kapcsolatok dezideologizálásának is. A felmerült globális problémára megoldást kellett találni és ez prioritást élvezett más (például katonai) napirendi pontok előtt. Egyértelművé vált az is, hogy a gazdaságban létre kell hozni egy produktív pillért is, amely kevésbé van kitéve a nyersanyagár-változásoknak és ezáltal közvetlenül a nemzetközi konfliktusoknak, háborúknak. Az is egyre nyilvánvalóbb lett, hogy mindez nyugati tőke és technológia nélkül nem lehetséges. Ez a válság következtében olyannyira fontossá vált, hogy képes volt részben leküzdeni az orosz vezetésben meglévő, külföldi tulajdonszerzés elleni averziókat is (Sz. Bíró 2009:3). Amennyire tehát a háború elidegenítette Oroszországot és a Nyugatot egymástól, a kibontakozó gazdasági válság akkora lehetőséget (és kényszert) jelentett a közeledésre, ahogy azt Bába (2009:10) is megállapítja.

17 Rosstat: nacionalnie szcsoti 1990-2010. <http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat/rosstatsite/main/account/#>

18 <http://www.tradingeconomics.com/Economics/GDP-Growth.aspx?Symbol=CNY>

4.2. 2009: Az enyhülés éve

2009. január 20-án beiktatták az Amerikai Egyesült Államok új elnökét, Barack Obamát, akitől Oroszország és a világ is elődjénél sokkal szimpatikusabb, a multipolaritást figyelembe vevő és tiszteletben tartó külpolitikát várt. Bár Obama elnök és külügyminisztere, Hillary Clinton az elnökség elején (utóbbi legnyilvánvalóbban kongresszusi meghallgatásán) többször kiállt Grúzia mellett és elítélte az orosz „befolyási övezet építést”,¹⁹ Obama elnök titkos levele a kapcsolatok normalizálásának felvetéséről már február végén megérkezett Moszkvába, amit aztán egy márciusi genfi Clinton-Lavrov találkozó követett.²⁰ Az európai országokat illetően nem indult fényesen a 2009-es év az oroszok számára: alig ért véget a grúz-orosz háború és sikerült tető alá hozni Sarkozy francia elnök hat pontos javaslata alapján a fegyverszüneti megállapodást (Fischer 2008), 2009 januárjában kitört az újabb orosz-ukrán gázvita, amelynek hatásait az európai gázfogyasztók a bőrükön érzékelték. A Bizottság képviselői és a nagyobb tagállamok vezetői többször felhívták a felek figyelmét arra, hogy Oroszország és Ukrajna mint kereskedelmi partnerek megbízhatósága forog kockán (Pirani-Stern-Yafimava 2009:46). A konfliktust sikerült megoldani, ám az Európai Unióban elindult egy kétirányú folyamat a jövőbeni gázviták elkerülésére: egyrészt az orosz függés oldására nyitás történt más energiabeszállítók (elsősorban Norvégia, Algéria és Líbia), illetve más energiahordozók (cseppfolyós gáz, pala) felé és ezzel párhuzamosan az új Energia Charta megalkotása is elkezdődött, másrészt kísérletek történtek a tranzitállamok megkerülésére, akár Oroszország részvételével is, ez pedig felértékelte az Északi és Déli Áramlat projekteket (Pirani-Stern-Yafimava 2009:46-53). Hozzá kell tenni azonban, hogy mind az ötnapos háború, mind az orosz-ukrán gázvita esetében az orosz fél szenvedett el nagyobb presztízavesztést, ezért mindenképpen érdekelt volt a konfliktusok gyors lecsendesítésében és ez többé-kevésbé sikerült is neki. Annyira legalábbis mindenképpen, hogy a nagyobb európai NATO-tagállamok (például Németország, Franciaország vagy Olaszország) továbbra is tartósan ellenezték Grúzia és Ukrajna NATO-csatlakozását, figyelembe véve Oroszország érdekeit.²¹ Ekkor még egyébként az Obama-kormányzat hivatalosan támogatta mindkét országot a szervezethez való csatlakozásban, az év szeptemberében azonban már az új NATO-főtitkár Rasmussen is arról beszélt, hogy egyik posztszovjet ország sincs felkészülve a csatlakozásra.²²

Úgy tűnt tehát 2009 első felében, hogy elsősorban a kapcsolatok normalizálására van szükség a nyugati államokkal az orosz külpolitikai célok megvalósításához, amelyre – a korábbiakhoz képest paradox módon – az Amerikai Egyesült Államokkal mutatkozott a legnagyobb esély. A genfi

19 <http://www.newcaucasus.com/index.php?newsid=1512>

20 <http://www.rg.ru/2009/03/11/knopka.html>

21 <http://www.rian.ru/politics/20090318/165253833.html>

22 <http://www.rg.ru/2009/09/04/nato.html>

külgyminiszteri találkozó után áprilisban az orosz és az amerikai elnök Londonban találkozott egymással, amikor hivatalosan is beindult a kapcsolatok normalizálásának programja, az „újraindítás” (angolul „reset”, oroszul pedig „perezagruzka”). E találkozó talán legnagyobb sikere, hogy a felek megállapodtak a START-III. megállapodás megkötéséről, amely később a 2009. december 5-én lejárató START-I. helyébe lépett.²³ Ezen kívül eredménynek tekinthető az is, hogy Washington támogatásáról biztosította az orosz felet az ország WTO-csatlakozása ügyében. Ekkor nem sikerült azonban közös nevezőre jutni sem az abház, dél-oszét kérdéssel, sem az európai rakétavédelmi rendszerről.²⁴ 2009 folyamán azonban jól látszott, hogy az Obama-kormány igyekszik „jegelni” a rakétavédelmi rendszer kérdését és csak azt szóba hozni az orosz-amerikai tárgyalások során, ahol az érdemi előrelépésre esély mutatkozik. 2009. július 6-7-én Obama elnök első ízben látogatott Moszkvába, ahol szándéknyilatkozatot fogadtak el az új START-szerződésről, az orosz fél pedig megnyitotta légterét az Afganisztánba irányuló amerikai katonai szállítmányok előtt.²⁵ Utóbbi két dolgot jelzett: egyrészt azt, hogy Moszkva is viszonyozza az új amerikai adminisztráció konstruktív hozzáállását,²⁶ másrészt hogy a két fél közt újraindult az ötnapos háború miatt megszakadt katonai együttműködés. Érdekes adalék, hogy Obama találkozott az orosz ellenzék vezetőivel és emberi jogvédőkkel is, ám ezt – nyilván az „újraindítás” jegyében – sem a közös sajtótájékoztatón, sem más nyilvános helyen nem említette.²⁷ Az amerikai alelnök, Joe Biden egyébként július végén Grúziában és Ukrajnában járt, ahol biztosította a két országot Amerika támogatásáról, megnyugtatta őket, hogy az orosz-amerikai közeledés nem ellenük irányul. A látogatással az amerikaiaknak több céljuk lehetett: nem akartak teljesen ellépni Kijev és Tbiliszi mellől, támogatni akarták Juscsenkót és Szaakasvilit erősödő ellenzékeikkel szemben, illetve díjazni akarták nyugati elkötelezettségüket. Az a tény azonban, hogy ezeken a látogatásokon nem az elnök, hanem az alelnök vett részt és hogy semmi konkrétum nem hangzott el a tárgyalások során, azt mutatják, hogy az USA-nak immáron fontosabb volt az oroszok jóindulata mint az ukránok és grúzok kétes értékű szövetsége.²⁸

Mint már korábban említettem, az orosz-amerikai viszony egyik neuralgikus pontja 2009 során is a Cseh-, és Lengyelországba telepítendő rakétavédelmi rendszer ügye volt. Júliusban még úgy tűnt, hogy ebben a kérdésben illúzió előrelépést várni: az amerikaiak a START-III. szándéknyilatkozattal úgy érezték, hogy eleget tettek a kompromisszumhoz, az oroszok számára pedig az elégséges

23 A START-II.-t az orosz fél nem ratifikálta, mert a Bush-kormányzat felmondta a rakétavédelmi rendszerekről szóló ABM-szerződést.

24 <http://www.rian.ru/politics/20090401/166744761.html>

25 <http://www.prime-tass.ru/news/articles/-201/%7B293C4900-56E6-4541-81B9-5EB1D54D37DD%7D.uif>

26 Nem is akárhogyan: a légtérnyitási óriási segítség az afganisztáni utánpótlás-szállításban, hiszen kiváltja az egyre bizonytalanabb helyzetű és tálib befolyás alatt álló pakisztáni határterületeken futó szállítási vonalakat.

27 <http://www.grani.ru/Politics/Russia/m.153524.html>

28 <http://www.rian.ru/analytics/20090723/178377118.html>

kompromisszum csak a rendszer tervének teljes elfelejtése lehetett. Szeptemberben azonban a Fehér Ház bejelentette, hogy szünetelteti és felülvizsgálja a Bush-kormányzat egyik szívügyének tekinthető tervet.²⁹ Dmitrij Rogozin, az Oroszországi Föderáció állandó NATO-képviselője rögtön üdvözölte a lépést, kifejezve meggyőződését, hogy az észak-atlanti szervezetnek és Oroszországnak a közös fenyegetésekre kellene koncentrálnia, hiszen „*valójában Európa keleti és nyugati fele nem ellensége egymásnak*”.³⁰ Az orosz fél már ekkor jelezte, hogy hajlandó lenne olyan európai rakétavédelmi rendszer kialakításában részt venni, amely nem része az amerikai taktikai rakétavédelmi rendszernek, ezen kívül lemondott a Kalinyingrádba telepítendő Iszkander rakétákról.³¹ Anders Fogh Rasmussen frissen megválasztott NATO-főtitkár egyébként ugyanezekben a napokban a NATO-Oroszország viszonylatban az amerikai-orosz kapcsolatokhoz hasonló új kezdetről beszélt. Rogozin nagykövet erre válaszul támogatásáról biztosította az afganisztáni ISAF-missziót, elvetve mind az orosz szerepvállalás lehetőségét, mind a csapatkivonások szükségességét. Talán az afganisztáni misszió szóbeli támogatása indította arra a decemberben Moszkvába látogató Rasmussent, hogy megpróbálja meggyőzni a Kreml urait az orosz szerepvállalásról. A konkrét katonai részvételtől végül Moszkva elzárkózott, ám az afgán körülményekhez jól alkalmazható katonai technológiát (például AK-47-es gépfegyvereket és An-32-es repülőket és helikoptereket) hajlandó volt a NATO-nak eladni.³²

A javuló orosz-amerikai és orosz-NATO kapcsolatok arra készítették Nagy-Britanniát is, hogy javítson Moszkvához fűződő kapcsolatain. A két ország közötti gazdasági kapcsolatok a rossz politikai viszony ellenére 2008 előtt is fejlődtek, a válság után pedig ismét bővülésnek indultak. A megváltozott nemzetközi környezet mindkét felet arra ösztönözte, hogy próbálják javítani a kapcsolatokat, ezért került sor Szergej Lavrov és David Milliband 2009. november 4-i találkozójára, amelyen közös nyilatkozatot fogadtak el a közel-keleti békefolyamat, az afganisztáni helyzet és a nukleáris leszerelés ügyében.³³ Legfelső szintű találkozóra már az új brit kormányfővel, David Cameronnal került sor 2010 júniusában a kanadai Huntsville-ben rendezett G8/G20 csúcson. A felek megegyeztek abban, hogy kölcsönös látogatást tesznek egymásnál és hogy törekedni fognak a kapcsolatok érdemi rendezésére. Újságírók kérdésére Medvegyev szóvivője elmondta, hogy a neuralgikusnak számító Litvinyenko-ügyről csak említés szintjén beszéltek a felek, szóba került viszont a BP mexikói-öbölbeli olajszennyezése és a közel-keleti rendezés is.³⁴ Az elhangzottak

29 <http://en.rian.ru/analysis/20090918/156176090.html>

30 <http://www.utro.ru/articles/2009/09/29/841847.shtml>

31 <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3981121,00.html>

32 <http://english.pravda.ru/russia/politics/17-12-2009/111201-nato-0/>

33 http://www.mid.ru/brp_4.nsf/2fee282eb6df40e643256999005e6e8c/91b4f1d9d624a4b4c325766200539ec3?OpenDocument

34 <http://www.rian.ru/politics/20100626/250493083.html>

alapján áttörésről egyelőre szó sincs.

Az oroszoknak kétségtelenül sikerült borsot törniük nyugati kollégáik orra alá a 2009. december 7 és 18. közötti koppenhágai klímacsúcson. Bár kötelező érvényű dokumentumot nem sikerült elfogadni a csúcson, az oroszok végig a kiotói jegyzőkönyv új megállapodással való felváltása mellett érveltek. Medvegyev elnök a csúcson tartott beszédében például elmondta, hogy Oroszország elismeri felelősségét, hajlandó nagyarányú kibocsátáscsökkentésre és támogatja az alacsony kibocsátású, tiszta energia használatát és a „zöld fejlődést”.³⁵ Ezzel a véleménnyel az oroszok sem az amerikaiakkal, sem a gyorsan fejlődő államokkal (kínaiakkal, indiaiakkal) nem találták meg a közös hangot. Moszkva azért merete és meri bátran vállalni a kibocsátáscsökkentést (a tárgyalásokon 15-20-25%-okról volt szó), mert a referenciadátum 1990-hez képest gyakorlatilag érdemi áldozatok nélkül el tudja érni azt: ipari termelése a válság előtt az 1990-es 85%-a volt, a válság hatására pedig a károsanyag-kibocsátása további 30-40%-kal csökkent.³⁶ Az is egyértelműnek tűnik, hogy Oroszországot elsősorban nem a környezetvédelem érdekli, hanem a klímaügyből szerezhető politikai és gazdasági előnyök. Egyrészt az oroszoknak presztízst jelent az, hogy ebben a kérdésben élenjáró hatalomként vehetnek részt, ráadásul pont a környezetvédelem fontosságát mindig hangsúlyozó, de érdemi, összehangolt cselekvésre képtelen Nyugattal szemben. Másrészt Moszkvának jól jönne mind az amerikai, mind az európai, mind a fejlődő országok kibocsátás-csökkentése, hiszen a világpiacon jelen lévő versenytársainak kellene saját növekedésüket és termelésüket korlátozni, míg ő szinten tarthatná sajátját.³⁷ Harmadrészt más területeken jól jöhet egy külpolitikai téma felkarolása: az orosz hozzáállás megváltoztatása felajánlható más államoknak más, Oroszország számára fontosabb kérdések eldöntésénél, bizonyos előnyök érdekében.

Bár jelen elemzésben a nyugati-orosz kapcsolatokra koncentrálok, joggal merül fel a kérdés, hogy a 2009-es amerikai-orosz közeledés milyen hatással volt az orosz-kínai kapcsolatokra. A rövid válasz erre az lehetne, hogy gyakorlatilag semmilyen. Mint arra korábban utaltunk, 2001 óta gyakorlatilag egy folyamatos stratégiai partnerségépítés van a két ország között, amelynek három fő dimenziója van: *együttműködés a konfliktusok megoldásában, gazdasági együttműködés és biztonságpolitikai-hadiipari együttműködés*. Az *első* jobbára olyan helyzetekben működik, amikor a Nyugat vagy e két ország valamelyikével, vagy valamelyik partnerükkel kerül érdekkonfliktusba és ők egy platformra

35 <http://eco.rian.ru/business/20091218/200072289.html>

36 http://kitekinto.hu/europa/2009/11/29/oroszorszag_oriasit_nyerhet&lap=1

37 Ennek azonban lehetnek Oroszországra visszaütő hatásai is: egyrészt nem biztos, hogy Moszkva érdekelt a globális felmelegedés megakadályozásában, hiszen értékes területekre tehetne szert, másrészt az energiát tőle vásárlók termeléscsökkentése csökkentheti az energiaigényt, ezzel az orosz költségvetés bevételeit is.

kényszerülnek, erre jó példa a közös fellépés az Irán elleni gazdasági szankciók esetében.³⁸ A *gazdasági együttműködés* a politikaihoz hasonlóan igazából a 2000-es évek elejétől datálható és míg korábban kiegyensúlyozottabb képet mutatott (orosz energiaexport kínai feldolgozóipari termékekért cserébe), mára kezd eltolódni a kínaiak javára, ráadásul a bankszektor hitelezésében is megjelent Kína (2008-ban már túllépte a 9%-os részvételt: Ludvig 2009:8). Ez kettős hatással van az orosz döntéshozókra: egyre nagyobb a függőség Kínától és a diplomáciában egyre hangsúlyosabbak a gazdasági kérdések, ezen kívül Moszkva érdekelt ennek oldásában, új piacok és potenciális befektetők felkutatásában. Kína tehát megkerülhetetlen, ugyanakkor szükség van a Lavrov külügyminiszter által említett többirányúságra is. Az energetikai együttműködés terén egyébként Európát is érintő előrelépés történt: 2008 októberében a kínaiak és az oroszok megállapodást írtak alá a Kelet-Szibéria – Csendes-óceán kőolajvezeték megépítéséről,³⁹ 2009 áprilisában⁴⁰ és 2010 márciusában (a vezeték első szakasza ekkor készült el) pedig a rendszeres olajszállításokról, illetve más termékek kereskedelméről. 2011. január 1-jén az orosz fél megkezdte a kereskedelmi olajszállításokat Kínába. A két fél *biztonságpolitikai együttműködése* 2005-től, a Shanghaji Együttműködési Szervezet (SOSZ) megalakulásától datálható. A szervezet első számú célja a közép-ázsiai térség stabilitásának és biztonságának garantálása, ezen belül különösen a szélsőséges iszlám terrorizmus elleni harc. A szervezet megalapítása óta a felek 2005 után 2009-ben is közös hadgyakorlatot tartottak.⁴¹ A *hadiipari együttműködés*, amely főleg Kínába irányuló orosz fegyverexportot jelent, továbbra is gyümölcsözőnek mondható, bár a kínaiak egyre több orosz haditechnikai újítást másolnak le és fejlesztenek tovább, ezért az oroszok sokszor óvatosak a legmodernebb katonai technológia átadásában (Ludvig 2009:12). Hozzá kell tennünk, van is miért, hiszen 2010 elején repülőgép-fejlesztésről,⁴² júniusban pedig atomtengeralattjáró-építésről⁴³ szóltak az orosz hadiipari hírek, amely előnyről Moszkva még az üzlet kedvéért sem szívesen mondana le.

4.3. 2010: A gazdasági kapcsolatok fellendülésének éve

Mint arra már korábban utaltam, a 2009-es év Oroszország számára gazdasági szempontból a válság negatív hatásai elleni mentőcsomagokról, a rubel árfolyamának stabilizálásáról és a tőkemenekülés megállításáról szólt. A nemzetközi pénzpiacon gyakorlatilag befagyott a hitelezés, a nemzetközi befektetői csoportok visszafogták befektetéseiket, így 2009 orosz külpolitikája sem tudott olyan

38 Irán mindkét országnak fontos gazdasági partnere: Kínának jelentős földgázellátója, Oroszország pedig tevékeny részt vesz az iráni atomprogramban.

39 <http://www.rian.ru/analytics/20081028/153970903.html>

40 <http://www.rg.ru/2009/04/22/kitay-neft.html>

41 <http://www.newsru.com/russia/14jul2009/2u4enia.html>

42 <http://www.rian.ru/analytics/20100129/206816375.html>

43 http://www.rian.ru/defense_safety/20100615/246447030.html

mértékben a modernizációhoz szükséges erőforrások előteremtésére koncentrálni, mint amennyire azt a Külpolitikai Koncepció és a Nemzetbiztonsági Stratégia alapján várhattuk volna.⁴⁴ A helyzet azonban 2010-re megváltozott: az olajárak ismét emelkedésnek indultak (márciusra túllépték a 80 dollárt: Sz. Bíró 2010a:3), a makrogazdasági mutatók kezdtek helyre állni,⁴⁵ a tőkebeáramlás megindult. Megválasztásának második évfordulóján - 2010. március 2-án - Medvegyev elnök Párizsba látogatott, hogy európai stratégiai partnerei közül először Sarkozy elnökkel tárgyaljanak gazdasági kérdésekről. Jól megfigyelhető egyébként, hogy a grúz-orosz háborúban mutatott konstruktív magatartás óta Moszkva közeledett Párizshoz, mind politikai, mind gazdasági értelemben, ezzel párhuzamosan némileg leértékelődött a német-orosz viszonylat. 2009-ben választásokat tartottak Németországban, melynek eredményeként kereszténydemokrata-szabad demokrata koalíció alakult, kiütve ezzel a kormányból az oroszokkal személyesen is jó viszonyt ápoló szociáldemokrata Frank-Walter Steinmeiert és az SPD-t. Részben a választások miatt, részben a Merkel-, és Westerwelle-féle új külpolitikai vezetés távolságtartása miatt a kapcsolatok fejlődése csak 2010 második felében indul újra. A francia viszonylat ezzel szemben egyértelműbb virágzást mutat: 2009-ben például az Oroszországi Föderációba irányuló francia tőke kivitel 10,4 milliárd dolláros értékkel meghaladta az amerikai tőkeexportot,⁴⁶ 2010-ben Franciaországban orosz évet tartottak, sikerült megállapodni a Misztrál francia gyártmányú helikopter-hordozók vásárlásáról⁴⁷ és a felek közötti további együttműködésről az űrhajózás területén is. 2010 elejére ezen kívül eldőlt az ukrán elnökválasztás eredménye is, így a francia energiafogyasztók biztosak lehettek abban, hogy Moszkva és Kijev kapcsolatai javulni fognak, így a gázellátás biztonsága is növekszik.

2010. április 9-én révbe ért az orosz-amerikai újraindítás egyik zászlóshajója is: Obama és Medvegyev Prágában aláírták a START-III. megállapodást,⁴⁸ a két fél parlamentjei pedig 2010 decemberében és 2011 januárjában ratifikálták azt.⁴⁹ Sajnálatos módon az aláírás másnapján, április 10-én lezuhant a lengyel elnök, Lech Kaczynski repülőgépe, ezzel a lengyel politikai elit jelentős részének halálát okozva. A lengyel vezetés és a mértékadó sajtó szerint is Oroszország példamutatóan viselkedett a tragédia után, még Zbigniew Brzezinski volt amerikai nemzetbiztonsági tanácsadó is megjegyezte, hogy: „*Nem az a benyomásom, hogy ez játék lenne az*

44 L. A Kommerszant orosz gazdasági napilapban a Világbank Oroszországgal foglalkozó vezető közgazdászával, Zselko Bogeticcsel készült interjút: <http://www.kommersant.ru/Doc/1301344>

45 Ebben azonban nagy szerepe volt az alacsony bázisnak, ahogy erre Zselko Bogetic és Szergej Ulatov, a Világbank vezető közgazdászai figyelmeztettek: <http://www.opec.ru/1241123.html>

46 <http://www.izvestia.ru/news/news233618>

47 Igaz, a konkrét részleteket tartalmazó szerződést a felek csak 2011. január 25-én írták alá: http://www.rian.ru/defense_safety/20110125/326082893.html

48 Bár a régi bizalmatlanság teljesen még nem tűnt el: a szerződésbe orosz kérésre belefoglalták, hogy egy amerikai rakétavédelmi rendszer részeinek Európába telepítése a körülmények alapvető megváltozásának minősül, így az orosz fél felmondhatja a szerződést: <http://www.utro.ru/articles/2010/04/08/886448.shtml>

49 http://www.ng.ru/newsng/2010-12-23/100_obzor231210.html

oroszok részéről. Ez valami sokkal őszintébb és nagyon új.”⁵⁰ A lengyel elnök halála egyrészt lökést adott az orosz-lengyel közeledésnek (egyúttal eltávolította Lengyelországot Ukrajnától és Grúziától), másrészt lehetőséget adott arra, hogy az EU-orosz kapcsolatok is javuljanak (Tálas – Sz. Bíró 2010).

Az orosz konstruktívabb hozzáállást és új külpolitikai irányt jelzi az iráni atomprogramhoz való viszony felülvizsgálata is. Bár Medvegyev orosz és Ahmadinezsád iráni elnök 2010 áprilisában megerősítették az iráni atomreaktorokat megvédeni képes SZ-300 típusú orosz rakétavédelmi rendszerek szállításáról szóló szerződést, az oroszok támogatták a júniusi⁵¹ ENSZ BT-szankciókat, szeptemberben pedig az elfogadott szankciók értelmében felfüggesztették a szállítást és a szerződés alkalmazását.⁵² Kérdéses persze, hogy ez valódi engedmény volt-e a nyugatiaknak (elsősorban az amerikaiaknak) a korábbiakhoz képest, vagy Oroszország valamilyen más ok miatt, tiszta önérdékből döntött a szankciók szigorítása mellett, ráadásul pont a Teheránnal aláírt szerződés után rövid idővel. Moszkva és Peking általában gazdasági érdekei (előbbi az atomenergia-együttműködés, utóbbi a gázszállítások) miatt nem támogatták eddig a szankciók szigorítását, az oroszok pedig próbáltak közvetítőként is fellépni Irán és a Nyugat között. Elképzelhető, hogy ezek az erőfeszítések kudarcot vallottak, esetleg az orosz fél olyan információkhoz jutott, amelyek szerint Irán hamarosan képes atomfegyvert előállítani, de az is lehet, hogy valóban úgy gondolták a Kremlben: többet ér Washington és az európai fővárosok támogatása, mint a potenciálisan Moszkvára is veszélyes fegyverüzletek Teheránnal. Az iráni-orosz kapcsolatok egyébként nem szakadtak meg: Ahmadinezsád és Medvegyev tavaly novemberben például Bakuban tárgyaltak az ENSZ BT-szankciókról és az atomprogramról.⁵³

A Franciaországgal való jó kapcsolat, az Irán-ellenes szankciók esetében tanúsított konstruktivitás és a lengyel ellenállás csillapodása lehetővé tette azt is, hogy az Európai Unióval fenntartott kapcsolatok fejlődjenek. A 2010 június elején a Don melletti Rosztovban tartott EU-Oroszország csúcson elfogadták a két fél közötti „modernizációs partnerségről” szóló dokumentumot. A dokumentum elnevezése is azt jelzi, hogy az messzemenően illeszkedik az orosz külpolitikai célkitűzésekhez, a benne megállapított együttműködési területek közül pedig néhány kifejezetten Oroszország szája íze szerint alakult (befektetések, innováció, kis-, és középvállalkozások fejlesztése), igaz az EU is ragaszkodott néhány klasszikus területhez (hatékony igazságszolgáltatás, korrupció elleni harc, párbeszéd a civil társadalommal).⁵⁴ Egyébként Rosztovban nem sikerült

50 http://www.politarena.org.ua/2010/04/15/smert_kachinskogo__bolshaja_geopoliticheskaja_igra.html

51 <http://www.lenta.ru/news/2010/06/09/sanctions/>

52 <http://lenta.ru/news/2010/09/22/s300/>

53 <http://www.rian.ru/politics/20101117/297454093.html>

54 <http://www.russianmission.eu/ru/sammit-rossiya-es-v-rostove-na-donu-31-maya-%E2%80%93-1-iyunya-2010-goda>

megállapodni a vízumkönnyítésről, viszont az európai vezetők támogatásukról biztosították az oroszokat a WTO-tagságot illetően.

Nem sokkal a rosztovi csúcs után, július közepén utazott Jekatyerinburgba Angela Merkel német kancellár, hogy a német választási év és kormányváltás miatt lankadó kapcsolatokat újraélessze. A kormányközi konzultáción Merkel asszony késznek mutatkozott a szkolkovói innovációs centrumba való befektetések előmozdítására (ebben a témában több megállapodás is született) és reményét fejezte ki, hogy a Belorussziával és Kazahsztánnal kötött vámunió nem teszi átláthatatlanná a beruházások útját. A német és orosz üzleti körök képviselői felvetették a vízumkönnyítés kérdését, a német kancellár minden tőle telhetőt megígért, ám figyelmeztetett, hogy ez uniós hatáskör. Merkel arra is bízta Medvegyevet, hogy privatizálják az állami médiumokat, ám ezt az orosz elnök visszautasította.⁵⁵ A német fél a szólásszabadságot és a civil társadalom fontosságát is kiemelte. Ez azt jelzi, hogy a német szociáldemokratákra jellemző oroszokhoz való pragmatikus hozzáállás vélhetően a következő években némileg az értékalapú hozzáállás felé tolódik el és gyakrabban halljuk majd a német emberi jogi és demokráciadeficit-kritikákat, mint Steinmeier külügyminisztersége idején.

A START-III. aláírása után az amerikaiakkal fenntartott kapcsolatokban is egyre fontosabbak lettek a gazdasági, befektetési kérdések, a modernizációs paradigmának megfelelően. Június végén Medvegyev az Egyesült Államokba utazott és előadást tartott a Stanford Egyetemen. Előadásában az elnök egy sor olyan modernizációs célkitűzésről beszélt (a magántulajdon védelme, a bírósági eljárások végrehajtásának javítása, a szólásszabadság és az információs csatornák erősítése, az orosz demokrácia fejlesztése), amely nyilvánvalóan az amerikai befektetési körök meggyőzését célozta.⁵⁶ Medvegyev látogatása során ellátogatott a Szilícium-völgybe is, ahol amerikai cégek (Cisco, Twitter, Apple) vezetőivel találkozott és John Chambers-szel, a Cisco vezérigazgatójával aláírtak egy megállapodást az első oroszországi innovációs központ, Szkolkovo megalapításáról és az ottani technológiai együttműködésről. Látogatása során az orosz államfő találkozott Kalifornia kormányzójával, Arnold Schwarzeneggerrel is, aki méltatta a Szkolkovo-projektet és segítséget ígért a magas technológiát alkalmazó központ indulásához. Tavaly októberben a „Terminátor” vizionozta az orosz elnöki látogatást és egy kaliforniai befektetői-, és kutatócsoport élén a

55 <http://www.kommersant.ru/Doc/1420028>

56 <http://www.vesti.ru/doc.html?id=371428>

A Stanford Egyetemen elhangzott beszédhez hasonló téziseket fejtett ki az orosz elnök a 2010 szeptemberében megrendezett jaroszlavlai nemzetközi politikai fórumon, melynek témája a modern állam, a demokrácia és a hatékonyság kritériumai voltak. Medvegyev öt kritériumot említett, amelynek egy modern államnak meg kell felelnie: a humánus értékek és ideálok jogi megtestesítése; a technológiai fejlődés biztosítása; az állampolgárok védelme a bűnözéssel szemben; a kultúra, oktatás és információcsere magas szintjének biztosítása és az emberek meggyőződése, hogy demokratikus társadalomban élnek. (<http://kremlin.ru/news/8885>)

Föderációba látogatott. Schwarzenegger megdicsérte a válság hatásaira adott orosz válaszokat, méltatta a modernizációs erőfeszítéseket és felajánlotta a kaliforniai vállalkozók, tudósok, befektetők segítségét a szkolkovói beruházáshoz.⁵⁷

Az amerikai-orosz kapcsolatok rugalmasságát bizonyítja, hogy sem a júliusi kémbotrány, sem a kiszivárogtatott Wikileaks-iratok nem okoztak számottevő problémákat a felek között.⁵⁸ E két „bakin” kívül azért mindenképpen érdemes kitérni arra is, hogy mind az USA, mind Oroszország folyamatosan leszögezi, hogy a közeledés ellenére keményen képviseli nemzeti érdekeit, s a gyakorlat ezt alá is támasztja. Ennek megfelelően látogatott Hillary Clinton Ukrajnába és a Kaukázus államaiba júliusban⁵⁹ és ennek megfelelően fogadta el decemberben az Állami Duma a 2011-2020 közötti orosz fegyverkezési programot, több mint 20 trillió rubel értékben.⁶⁰ 2010 novemberében a Dél-Koreában rendezett G20 csúcson pontosan Oroszország vezetésével követelték a fórum résztvevői, hogy az USA és Kína ne tartsa mesterségesen gyengén valutáját, ezzel jogosulatlan versenyelőnyhöz jutva. Nem nyerte el a résztvevők többségének támogatását az az amerikai javaslat sem, hogy korlátozzák az országok fizetésimérleg-hiányának és -többletének mértékét. Szintén ezen a csúcson határozták el a Nemzetközi Valutaalap igazgatótanácsi szavazatainak újrasúlyozását is, növelve a BRIC-országok beleszólását az intézmény ügyeibe.⁶¹ Szintén nehéz egyértelműen barátnak értékelni a november végi lisszaboni NATO-Oroszország csúcsot, amelyen a katonai szervezet együttműködést ajánlott a rakétavédelmi rendszer kiépítésében, cserébe viszont az orosz csapatok kivonását kérte Abháziából és Dél-Oszétiából (az USA szóhasználatával: Grúziából), illetve Moldovából. Utóbbira Moszkva nem hajlandó, hiszen a két szakadár állam szerinte nem képezi Grúzia részét, csapatai pedig a szerinte törvényes kormányok beleegyezésével tartózkodnak más állam területén, a Dnyesztermelléki Köztársaságban ráadásul az oroszok ENSZ-békefenntartókként vannak jelen, így még nemzetközi jogalapjuk is van az ott tartózkodásra.⁶² Az oroszok a rakétavédelmi rendszer kérdésében merev állásponton vannak: vétót akarnak bármilyen rakétavédelmi rendszer megépítésére, amely nekik nem tetszik. Az amerikaiak véleményem szerint jelenleg nem akarnak semmilyen rendszert építeni, viszont meg szeretnék kérni az árát a terv ejtésének.

57 <http://www.kp.ru/daily/24572.5/744536/>

58 Pedig az Oroszországról szóló Wikileaks-iratok nemcsak az orosz vezetésre nézve tartalmaztak dehonesztáló kijelentéseket, de például felvázoltak egy Oroszország-ellenes új NATO-tervet a balti államok és Lengyelország védelmére. (<http://www.rg.ru/2010/12/08/wiki-nato.html> http://lenta2012.ru/pulsblog/126304_vikiliks-o-rossii-eshe-o-vzglyade-na-nas-so-storoni.aspx)

59 <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1278654780>

60 <http://www.rosbalt.ru/main/2010/12/08/798327.html>

61 <http://www.1tv.ru/news/polit/164939>

62 <http://www.inosmi.ru/politic/20101124/164445806.html>

4.4. 2011: Az EU-orosz viszony romlásának éve?

Az most már látható, hogy az orosz külpolitika számára a 2009-es év leginkább a nyugati (elsősorban amerikai és francia) irányú kapcsolatok javítását, a 2010-es pedig a modernizációs partnerségek és nagyobb gazdasági megállapodások megkötésének éve volt. Ilyen szempontból látható egy tudatosság az orosz külpolitikai építkezésben: a grúz-orosz háború nyomán kialakult politikai bizalmatlanságot 2009-ben, a gazdasági válság nyomán kialakult befektetői félelmeket 2010-ben sikerült oldani. Nagy kérdés egyelőre, hogy mit láthatunk majd 2011-ben, ugyanis még csak negyed év telt el, de máris egy sor az oroszok számára releváns probléma vetődött fel.

Az EU-orosz kapcsolatok fontos szegmensét jelentette már 2010-ben is a Nabucco és a Déli Áramlat gázvezetékek között kiújuló verseny. A világgazdasági válság visszavetette mindkét vezeték tervét, ám 2010-ben újra aktivizálódtak a felek és próbálták a saját vezetéktervüket kedvezőbb helyzetbe hozni. A Nabucco mint az uniós energiafüggőség csökkentésének egyik zászlóshajója bírta és bírja az Európai Bizottság támogatását, a legtöbb tagállam azonban nem feltétlenül és mindenáron Nabucco-párti. Különösen így van ez azután, hogy 2010 szeptemberében Medvegyev elnök Bakuban tárgyalta többek között a két ország közötti energetikai együttműködéséről és a két ország állami tulajdonú energetikai cégei szerződést írtak alá az Azerbajdzsánból Oroszországba irányuló gázszállítások növeléséről.⁶³ A két vezeték közti szimbolikus vetélkedés 2011 februárjában, Putyin miniszterelnök brüsszeli útján tovább folytatódott. Bár nyilvánvaló, hogy egyelőre a Nabucco megépítésére nincs pénz, a potenciálisan bele kerülő gázt pedig Oroszország igyekezett felvásárolni, ezért több tagállam is hajlana a két vezetékterv valamilyen egyesítésére, a Déli Áramlat az energiafüggőség csökkentésének jegyében továbbra sem arat osztatlan sikert bizottsági körökben. Olyannyira nem, hogy Brüsszel harmadik energiacsomagja értelmében a verseny növelése céljából a tagállamok kötelesek szétválasztani a gázszállító és gázértékesítő cégeket, ez pedig Oroszország pozícióit jelentősen meggyengítheti.⁶⁴ Egyébként a hivatkozott Putyin-Barroso találkozón nem sikerült megállapodni sem a vízumkönnyítésről, sem az oroszok WTO-csatlakozásáról. Utóbbi azért fájdalmas Moszkvának, mert egyrészt még 2010-ben aláírtak az EU-val egy memorandumot a csatlakozás tárgyában fennálló nézetkülönbségek megszüntetéséről, másrészt az USA és Kína támogatását már sikerült megszerezni a belépéshez. Az idei csatlakozást egyébként a legtöbben biztosra veszik, ám az EU itt még keresztbe tehet Moszkvának.⁶⁵

Az Európai Unióban egyébként újra megerősödőben van az oroszországi emberi jogok bírálata és a

63 <http://www.rian.ru/politics/20100903/271692273.html>

64 <http://www.newsland.ru/news/detail/id/643404/cat/94/>

65 <http://www.utro.ru/articles/2011/01/18/949738.shtml>

demokratikus deficit kifogása. Merkel kancellár is gyakran alkalmat talál ezek említésére és Barroso bizottsági elnök sem felejtette ezt el megjegyezni a februári találkozó elején. A kritikák erősödése egyébként összefüggésben van Mihail Hodorkovszkij 2010-es újabb perével és börtönbüntetésével, amely sok európaiban azt a látszatot kelti, hogy ez az Oroszország ugyanaz, mint 2003-ban.⁶⁶ Az ország demokratikus elkötelezettsége iránti bizalom csökkenése ösztönözhette Medvegyev elnököt arra, hogy a 2011 januárjában a davosi világ gazdasági fórumon a beszédében hangsúlyozza Oroszország erőfeszítéseit a korrupció elleni harcban és az igazságszolgáltatás modernizációjában, illetve kiemelve, hogy Moszkva mennyit tett a befektetői környezet javításáért. Ebben a beszédben az orosz elnök megfogalmazta azt a tézist is, miszerint „*nyersanyagra épülő gazdaság nem tud minőségi életet biztosítani az embereknek.*”⁶⁷

Az energetikai-gazdasági kérdések mellett 2011 év eleje egy politikai ügyet is napirendre vett az orosz-EU kapcsolatokban, ez pedig a Belorusszia elleni szankciók ügye volt. Az Unió törvénytelennek nevezte az ismét Alekszandr Lukasenka elnök győzelmét hozó választások eredményeit, mondván: csalás és az ellenzék elnyomása, megfélemlítése történt. Az EU a fehérorosz elnök jobb belátásra bírása érdekében gazdasági szankciókat vezetett be az egykori szovjet tagállammal szemben, amivel azonban Moszkva nem ért egyet. Hozzá kell tenni: az oroszok nem állítják, hogy Minszk tiszta választásokat tartott volna, csak nem a szankciókat tartja a legmegfelelőbb eszköznek a kívánt magatartás kikényszerítésére.⁶⁸

Következtetések

Miután bemutattam azt, hogy hogyan nézett ki az elmúlt két és fél év orosz külpolitika-története, ideje következtetéseket levonni mind az elméleti, mind a gyakorlati megállapításokból. Mint azt már a második fejezetben leírtam, a 2008-as külpolitikai filozófiabeli váltás szükségszerű volt: egyrészt égetően aktuális kényszerek (orosz és amerikai elnökváltás, válságok hatása), másrészt hosszú távú belátások (Kína felemelkedése, a gazdaság elmaradottsága, versenyképességbeli lemaradás, energiahordozók kimerülése) vezettek oda, hogy a Kreml új külpolitikát hirdessen meg, amelyet a *gazdasági érdekek* (és kényszerek) vezérelnek, amelyben a korábbinál nagyobb szerepe van az *együttműködésnek*, a *nyíltságnak* és a *pragmatizmusnak*, amely *dezideologizált* kapcsolatokon alapul és amely a *multilaterális diplomácia rugalmas formáit* részesíti előnyben. Ezeket a tényezőket figyelembe véve a 2003-2008-as és a 2008 utáni orosz külpolitika – a dezideologizáltságtól eltekintve – az elmélet szintjén teljesen ellenkező irányba megy.

66 http://www.gazeta.ru/politics/2011/01/27_a_3506218.shtml

67 <http://www.kommersant.ru/Doc/1574302>

68 <http://rus.ruvr.ru/2011/02/02/42530115.html>

A diplomáciai rutin, a gyakorlat szintjén természetesen érvényesülnek gyökeresen más, rövid távú tendenciák is, amelyek egy külpolitikai cikluson belül is változásban vannak. A modernizációs kurzus elmúlt két és fél éves működésének elemzése alapján a következő, a rövid távú tendenciákra vonatkozó következtetéseket vonhatom le:

- A korábbiakhoz hasonlóan Oroszország nem ugyanúgy viszonyul a Nyugat mindegyik nagy államához és nemzetközi szervezetéhez.
- Az előző ciklushoz képest az orosz-amerikai kapcsolatok ugrásszerűen javultak, mind politikai, mind gazdasági téren. Az orosz-amerikai reláció szinte húzta felfelé a NATO-orosz viszonyt. Érdekes módon nincs áttörés az orosz-brit viszonyban: a felek szóba állnak egymással, viszont egy vitás kérdésben sem tudnak megegyezni.
- A 2003-2008-as ciklushoz képest a német-orosz kapcsolatok romlottak: a színtiszta pragmatizmus helyett megjelenik újra a német emberi jogi kritika. Ezzel szemben az orosz-francia kapcsolatok esetében érdemi előrelépés tapasztalható mind politikai, mind gazdasági téren.
- Az orosz-olasz viszonyban nincs érdemi változás: még mindig kiváló, csakúgy mint 2003 és 2008 között.
- Az EU-orosz kapcsolatok 2008 előtt meglehetősen ellentmondásosak voltak és ez ma sincs másképp. 2009-ben a felek között kölcsönös érdektelenséget tapasztalhattunk, 2010-re elkezdett beindulni a modernizációs partnerség, ám 2011-ben egy sor vitás kérdés terheli a felek kapcsolatát.

A modernizáció külpolitikai programja tehát sikeres volt a Nyugathoz való közeledést illetően és sikeresnek tűnik a gazdasági kapcsolatok és az aktív gazdasági együttműködések kialakítása tekintetében. Korántsem ennyire egyértelmű azonban ezeknek az „eredményeknek” a valódi gazdasági hatása. Egyelőre nehéz megállapítani, mennyi plusz külföldi működőtőkét vonz, vagy hány százalékos hozzáadott GDP-növekedést realizál Oroszország a modernizációs külpolitikai paradigma révén, egy viszont biztos: a Kremlben nem mutatkoznak egy újabb külpolitikai váltás jelei, így úgy tűnik, egyelőre nem ér véget a 2008-ban kezdődött ciklus. Látni kell azonban, hogy sok olyan külpolitikai kihívás (a nemzetközi gazdasági válságoktól a közel-keleti forradalmakon át a nemzetközi migrációig) éri ma Oroszországot és a világot, amely alapos korrekcióra, vagy teljes irányváltásra készítheti az oroszokat és más államokat. Sok olyan tényezőt én magam sem vettem

bele ebbe az elemzésbe, amelyek jelentős hatást gyakorolnak Moszkva külpolitikájára (gondoljunk csak Japánra, Észak-Koreára, vagy a kirgiz forradalomra), ám a Nyugattal fenntartott kapcsolatokban csak kis mértékben jelentkeznek. Ezen tényezők fontossága bármikor megváltozhat és jelentősen módosíthatja az orosz külpolitikai paradigmát.

Fontos kérdés, hogy a külső kihívásokon túl a belső tényezők, leginkább a jövőre esedékes elnökválasztások, mennyiben befolyásolhatják a külpolitikai irányvonalat. A Putyin-Medvegyev együttműködésről, ellenségeskedésről, alá-fölérendelt viszonyról már tengernyi irodalom szól, így erre a kérdésre nem térek ki részletesen. Inkább arra vonatkozóan vázolok fel forgatókönyveket, hogy a választások egyes kimeneteleihez milyen külpolitikai scénáriók tartozhatnak. Ma egyelőre annyit tudunk, hogy sem Vlagyimir Putyin, sem Dmitrij Medvegyev nem zárja ki, hogy induljon a jövő évi elnökválasztáson. Okkal feltételezhetjük, hogy a két jelölt az elnöki székbe kerülve nem ugyanolyan külpolitikát folytatna, így van értelme megkülönböztetni a Medvegyev és a Putyin győzelmével járó forgatókönyveket. Ha a jelenlegi elnök, *Medvegyev győz* (akár Putyint legyőzve, akár úgy, hogy Putyin nem indul), valószínűsíthetően fennmarad a modernizációs kurzus. A paradigma konkrét tartalma azonban nagyban függhet Putyin szerepétől: ha teljesen eltűnne a döntéshozatalból, akkor még konstruktívabb, még nyitottabb és európaibb külpolitikai gyakorlat várható; ha a szűkebb döntéshozói kör része maradna, akkor az államérdek képviselte és a katonai-biztonsági érdekek hangsúlyosabbak maradhatnak az orosz külpolitikai napirenden. Ha viszont Putyin győz, akkor sor kerülhet akár paradigmatisztikus változtatásra is, esetlegesen egy új külpolitikai koncepció kiadásával együtt. Ugyanakkor az is lehetséges alternatíva, hogy Putyin a jelenlegitől érdemben el nem térő külpolitikát támogatna, egy esetlegesen keményebb fellépés és hangnem mellett. Emellett szól a modernizációs kurzus sikere és pozitív nemzetközi fogadtatása és az is, hogy vélhetően a jelenlegi külpolitikai irány megalkotásánál is volt szava. Egyelőre az egyes forgatókönyvek valószínűsége nem látszik, így jobb híján meg kell várnunk 2012 márciusát.

Irodalomjegyzék

Tanulmányok, folyóiratcikkek

Bába, Iván [2009]: A putyini Oroszország bel-, és gazdaságpolitikájának kialakulása és főbb elemei. In: *Külügyi Szemle*, 2009. nyár, pp. 13-23.

Connolly, Richard – Vaahtra, Peeter [2009]: *Russia and the Economic Crisis*. Russian Analytical Digest, No. 65., Forschungsstelle Osteuropa, Center for Security Studies, 2009.

Deák, András György [2003]: *Az orosz külpolitikai gondolkodás története (1992-1997)*. Budapesti közgazdaság-tudományi és Államigazgatási Egyetem, PhD. értekezés, Budapest, 2003.

Deák, András György [2007]: Az iraki konfliktus és Oroszország. In: *Külügyi Szemle*, 2007. nyár-ősz, pp. 134-151.

Deák, András György [2007]: *Az orosz energiaipar sajátosságai*. MKI Hírlevél, I. Évfolyam, 4. szám, 2007. július 10.

Deák, András György et al. [2008]: *A grúz-orosz válság értékelése*. MKI-tanulmányok T-2008/22.

Deák, András György [2009]: Főnix a kalitkában? Az orosz külpolitika elmúlt tíz éve. In: *Külügyi Szemle*, 2009. nyár, pp. 24-40.

European Council on Foreign Relations (ECFR) [2007]: *A Power Audit of EU-Russia Relations*. Mark Leonard – Nicu Popescu, European Council on Foreign Relations, Policy Paper.

Fischer, Sabine [2008]: European Policy towards the South Caucasus after the Georgia Crisis. In: *Caucasus Analytical Digest*, No.1, 17 December, 2008.

Gyarmati, István [2009]: A medve újra élesíti a körmeit: cirkusz vagy valóság? In: *Külügyi Szemle*, 2009. nyár, pp. 41-49.

Herman, Rita [2007]: *Elnök portré – Mi várható Medvegyevtől?* Republikon - Budapest Centre of Foreign Policy, 2007.

Hugyecz, Attila [2010]: Németország - „Oroszország modernizátora.” In: Ludvig Zsuzsa [szerk.]: *EU-orosz kapcsolatok és a Keleti Partnerség*. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Kelet-Európa Tanulmányok, VI. szám, pp. 9-62.

Kiss, Szilvia [2010]: Franciaország – pragmatikus üzleti szemlélet és kulturális nagyrabecsülés. In: Ludvig Zsuzsa [szerk.]: *EU-orosz kapcsolatok és a Keleti Partnerség*. MTA Világgazdasági

Kutatóintézet, Kelet-Európa Tanulmányok, VI. szám, pp. 63-114.

Kudrin, Alekszej [2009]: *Mirovoj finanszovij krizisz i evo vlijanyie na Rossziju*. In: Voproszi ekonomiki, janvar 2009, pp. 9-27.

Ludvig, Zsuzsa [2008]: *Oroszország és Kína: a partnerség határai*. MTA Világgazdasági Kutatóintézet Műhelytanulmányok, 80. szám, 2008. november.

Meisel, Sándor [2008]: Az Európai Unió és Oroszország közötti szabadkereskedelmi megállapodás esélyei, feltételei és lehetséges hatásai. In: Ludvig Zsuzsa [szerk.]: *A posztszovjet országok nemzetközi beilleszkedése: külkapcsolatok és energetika*. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Kelet-Európa Tanulmányok, IV. szám, pp.28-51.

Nichol, Jim [2009]: *Russia-Georgia Conflict in August 2008: Context and Implications for U.S. Interests*. Congressional Research Service Report for Congress, 2009.

Pirani, Simon – Stern, Jonathan – Yafimava, Katja [2009]: *The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a comprehensive assessment*. Oxford Institute for Energy Studies, February 2009.

Rácz, András [2008]: *Az orosz haderőreform rövid áttekintése*. MKI-tanulmányok T-2008/31.

Rjabov, Andrej – Orttung, Robert [2008]: *How Russia Works: An Assessment of the Medvedev-Putin System*. Russian Analytical Digest, No. 49., Forschungsstelle Osteuropa, Center for Security Studies, 2008.

Schneider, Eberhard [2009]: Split in the Russian Political Tandem Putin-Medvedev? In: *Caucasian Review of International Affairs*. Vol. 3 (2) Spring 2009.

Simai, Mihály [2008]: Az Orosz Föderáció és az Egyesült Államok kapcsolatai a XXI. század első évtizedében. In: Ludvig Zsuzsa [szerk.]: *A posztszovjet országok nemzetközi beilleszkedése: külkapcsolatok és energetika*. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Kelet-Európa Tanulmányok, IV. szám, pp.11-27.

Somai, Miklós [2010]: Nagy-Britannia - „értékvédelem versus pragmatizmus”. In: Ludvig Zsuzsa [szerk.]: *EU-orosz kapcsolatok és a Keleti Partnerség. Néhány tagállami érdek és álláspont*. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Kelet-Európa Tanulmányok, VII. szám, pp. 63-111.

Sz. Bíró, Zoltán [2003]: Állam és oligarchia: Oroszország csata előtt? In: *2000*. 2003. szeptember.

Sz. Bíró, Zoltán [2007]: A putyini Oroszország. Kommentár, prófécia nélkül. In: *2000*. 2007. június-július.

Sz. Bíró, Zoltán [2008]: Az orosz-amerikai viszony alakulásáról. In: *Nemzet és Biztonság*, 2008.

február, pp. 13-18.

Sz. Bíró, Zoltán [2009]: Oroszország visszatérése: kockázatok és lehetőségek. In: *Külügyi Szemle*, 2009. nyár, pp. 50-64.

Sz. Bíró, Zoltán [2010a]: Merre tovább, Oroszország? Beszélgetés Sz. Bíró Zoltán történésszel, Oroszország-szakértővel. In: *Nemzet és Biztonság*, 2010. április, pp. 61-74.

Sz. Bíró Zoltán [2010b]: Oroszország – biztonsági kihívások. In: *Biztonságpolitikai prognózis 2015-ig*. Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja, Budapest, 2010. május.

Sz. Bíró, Zoltán – Deák, András György [2008]: *Oroszországi választások – Putyin után?* MKI Hírlevél, II. évfolyam, 9. szám, 2008. március 26.

Tálas, Péter [2008]: *A grúz-orosz háború geopolitikai értelmezése*. ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések 2008/8.

Tálas, Péter – Sz. Bíró, Zoltán [2010]: *A lengyel-orosz kapcsolatokról Szmolenszk után*. ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, Elemzések 2010/5.

Tamás, Pál [2008]: Az új moszkvai tandem. Az orosz hatalom szerkezetéről. In: Banczerowski et al. (szerk.): *Stratégiai kutatások 2007-2008. Kutatási jelentések*. Miniszterelnöki Hivatal – Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2008, pp. 273-286.

Tarjányi, Krisztina [2010]: Olaszország – a bilateralizmus túlsúlya Európával szemben? In: Ludvig Zsuzsa [szerk.]: *EU-orosz kapcsolatok és a Keleti Partnerség*. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Kelet-Európa Tanulmányok, VI. szám, pp. 115-147.

Tsygankov, Andrei P. [2007]: Finding a Civilisational Idea: „West,” „Eurasia,” and „Euro-East” in Russia's Foreign Policy. In: *Geopolitics*, 12:375-399.

Türke, András István [2008]: „Bilan”: A Sarkozy-féle új francia kül- és biztonságpolitika irányvonalai. MKI-tanulmányok T-2008/22.

Weiner, Csaba [2009]: A világgazdasági válság hatása Oroszországra – az orosz válságkezelő intézkedések. In: Weiner, Csaba [szerk.]: *Válság Oroszországban és Ukrajnában: eltérő válságkezelési lehetőségek*. (A globális válság: hatások, gazdaságpolitikai válaszok és kilátások. 7. kötet.) MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 2009.

Weiner, Csaba [2010]: *Oroszország fejlődésének néhány tendenciája*. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Kihívások, 197. szám, 2010. szeptember.

Weiner, Csaba – Ludvig, Zsuzsa [2007]: Oroszország – erősödő gazdasági középhatalom vagy

hollandkór az olajmezőkön? In: Novák Tamás – Szemplér Tamás (szerk.): *Európa peremén: új tagok és szomszédok*. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Kelet-Európa Tanulmányok, I. szám, pp. 160-179.

Elektronikus publicisztikák, elemzések

Aresev, A. [2010]: *Clinton na Kavkaze – popitka szohranyity lico ili podgotovka novovo broszka?*

Forrás: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1278654780>

Letöltés ideje: 2011. március 10. 18:28

Bendarzsevszkij, Anton [2009]: *Oroszország óriásit nyerhet.*

Forrás: http://kitekinto.hu/europa/2009/11/29/oroszorszag_oriasit_nyerhet&lap=1

Letöltés ideje: 2011. március 5. 19:44

Chomsky, Noam [2008]: *Ossetia-Russia-Georgia.*

Forrás: <http://chomsky.info/articles/200809--2.htm>

Letöltés ideje: 2009. május 6. 16:17

King, Charles [2009]: *Clarity in the Caucasus.*

Forrás: <http://www.foreignaffairs.com/articles/65469/charles-king/clarity-in-the-caucasus>

Letöltés ideje: 2010. február 28. 16:32

Medvegyev, Dmitrij [2009]: *Rosszija, vperjod! (Oroszország, előre!)*

Forrás: http://www.gazeta.ru/comments/2009/09/10_a_3258568.shtml

Letöltés ideje: 2011. március 8. 22:57

Nugzar, Eszebua [2009]: *Pojgyot li minyisztr Grigol Vasadze v Moszkvu peskom?*

Forrás: <http://www.newcaucasus.com/index.php?newsid=1512>

Letöltés ideje: 2011. február 27. 16:42

Sesztakov, Jevgenyij [2009]: *Rasmussen: Gruzia i Ukraina nye gotovi k vsztupleniyu v NATO*

Forrás: <http://www.rg.ru/2009/09/04/nato.html>

Letöltés ideje: 2011. március 1. 15:05

Sz. Bíró, Zoltán [2009]: *Az orosz gazdaság: válságok és stratégiák.*

Forrás: http://www.balkancenter.hu/pdf/orosz_gazd_szbiro.pdf

Letöltés ideje: 2011. január 30. 21:30

Vinokurova, Jekatyerina – Zseleznova, Marija [2011]: *Hodorkovszkij oprovergaet Medvegyeva v Davosze.*

Forrás: http://www.gazeta.ru/politics/2011/01/27_a_3506218.shtml

Letöltés ideje: 2011. március 10. 19:41

Vorobjov, Vlagyiszlav [2009]: *Hillary Clinton vruzsila Szergeju Lavrovu „krasznuju knopku”*

Forrás: <http://www.rg.ru/2009/03/11/knopka.html>

Letöltés ideje: 2011. február 25. 19:45

Vorobjov, Vlagyiszlav [2010]: *Matyeriali „Wikileaks” mogut posztavity pod ugrozu „perezagruzku” otnosenyij Rosszii i SZSA.*

Forrás: <http://www.rg.ru/2010/12/08/wiki-nato.html>

Letöltés ideje: 2011. március 10. 17:11

Zikova, Tatjana [2009]: *Bank razvityia Kitaja profinansziruet dolgoszrocsnie posztavki nyeftyi iz Rosszii.*

Forrás: <http://www.rg.ru/2009/04/22/kitay-neft.html>

Letöltés ideje: 2011. március 7. 07:26

Internetes hírportálok cikkei

Arnold Schwarzenegger v Moszkve csuty nye sztal merom (Kp.ru)

Forrás: <http://www.kp.ru/daily/24572.5/744536/>

Letöltés ideje: 2011. március 10. 17:10

Bajden v Kieve: ritualnij vizit v preddverii kompromisszov (RIA Novosztyi)

Forrás: <http://www.rian.ru/analytics/20090723/178377118.html>

Letöltés ideje: 2011. március 2. 18:19

Barack Obama vsztretiyilszja sz predstavitelyjami oppozicii (Granyi.ru)

Forrás: <http://www.grani.ru/Politics/Russia/m.153524.html>

Letöltés ideje: 2011. március 2. 18:02

Dmitrij Medvegyev i Angela Merkel ocifrovali otnosenyija (Kommerszant.ru)

Forrás: <http://www.kommersant.ru/Doc/1420028>

Letöltés ideje: 2011. március 10. 16:12

Dmitrij Medvegyev objasznyilszja sz Davoszm

Forrás: <http://www.kommersant.ru/Doc/1574302>

Letöltés ideje: 2011. március 10. 19:57

Itogi szammita „Bolsoj Dvadcatki” v Koree i vsztrecsi ligyerov ATESZ v Japonyii (Pervij Kanal)

Forrás: <http://www.1tv.ru/news/polit/164939>

Letöltés ideje: 2011. március 10. 18:41

Medvegyev i Cameron namereni obmenyatszja vizitami (RIA Novosztyi)

Forrás: <http://www.rian.ru/politics/20100626/250493083.html>

Letöltés ideje: 2011. március 5. 19:58

Medvegyev i Obama razvernuli mir v drugom napravlenyii (Utro.ru)

Forrás: <http://www.uto.ru/articles/2010/04/08/886448.shtml>

Letöltés ideje: 2011. március 9. 20:47

Medvegyev: „klimatyicseszakaja szgyelka” - sansz vnyedrity „zeljonie tyehnologii” (RIA Novosztyi)

Forrás: <http://eco.rian.ru/business/20091218/200072289.html>
Letöltés ideje: 2011. március 7. 07:12
Medvegyev-Obama: „perezagruzka” (RIA Novosztyi)
Forrás: <http://www.rian.ru/politics/20090401/166744761.html>
Letöltés ideje: 2011. március 1. 14:47
Medvegyev v Baku obszugyit szotrudnyicsesztvo na Kaszpii i problemu Karabaha (RIA Novosztyi)
Forrás: <http://www.rian.ru/politics/20100903/271692273.html>
Letöltés ideje: 2011. március 10. 19:02
Medvegyev v Baku provegyot peregovori sz Ahmadinezsadom
Forrás: <http://www.rian.ru/politics/20101117/297454093.html>
Letöltés ideje: 2011. március 9. 21:43
Medvegyev v Parizse vsztretiyitszja sz premierom Francii i otkroet god RF v etoj sztranye (Izvesztija.ru)
Forrás: <http://www.izvestia.ru/news/news233618>
Letöltés ideje: 2011. március 9. 20:34
Minoboroni vnyeszlo v pravityelsztvo programu vooruzseniy do 2020 goda (Roszbalt.ru)
Forrás: <http://www.rosbalt.ru/main/2010/12/08/798327.html>
Letöltés ideje: 2011. március 10. 18:27
Moszkva priosztanovila razmesenyie kompleksov „Iszkander” v Kalinyingrade (Deutsche Welle)
Forrás: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3981121,00.html>
Letöltés ideje: 2011. március 3. 11:28
NATO Chief Arrives in Moscow To Have Russia Involved in Afghan War (Pravda.ru)
Forrás: <http://english.pravda.ru/russia/politics/17-12-2009/111201-nato-0/>
Letöltés ideje: 2011. március 3. 11:36
Nyizkaja baza kak zalog roszt
Forrás: <http://www.opec.ru/1241123.html>
Letöltés ideje: 2011. március 9. 20:23
Obama v Moszkve : „perezagruzka” igyot po planu, no obolsatszja nye sztoit (Prime-Tass)
Forrás: <http://www.prime-tass.ru/news/articles/-201/%7B293C4900-56E6-4541-81B9-5EB1D54D37DD%7D.uif>
Letöltés ideje: 2011. március 1. 15:13
Obama proposes scrapping ABM systems in Eastern Europe (RIA Novosztyi)
Forrás: <http://en.rian.ru/analysis/20090918/156176090.html>
Letöltés ideje: 2011. március 3. 11:01
OON uzsesztocsila szankcii protyiv Irana (Lenta.ru)
Forrás: <http://www.lenta.ru/news/2010/06/09/sanctions/>

Letöltés ideje: 2011. március 9. 21:36

Podlodki tyipa „Szeverodvinszk” uvelicsat potencial VMF – genkonsztruktor (RIA Novosztyi)

Forrás: http://www.rian.ru/defense_safety/20100615/246447030.html

Letöltés ideje: 2011. március 9. 19:59

Raszsiyenyie NATO priosztanovleno iz-za vnutrennih pricsin – Rogozin (RIA Novosztyi)

Forrás: <http://www.rian.ru/politics/20090318/165253833.html>

Letöltés ideje: 2011. március 1. 14:23

Rogozin prizivaet k dialogu sz NATO (Utro.ru)

Forrás: <http://www.utro.ru/articles/2009/09/29/841847.shtml>

Letöltés ideje: 2011. március 3. 11:16

Rosszija i Francija podpiszali szoglasenyie o sztroityelsztve „Misztralej” (RIA Novosztyi)

Forrás: http://www.rian.ru/defense_safety/20110125/326082893.html

Letöltés ideje: 2011. március 9. 20:29

Rosszija i KNR provedut szovmesztnie antiterrorisztjicseszkie ucsenyia „Mirnaja Misszija 2009”

Forrás: <http://www.newsru.com/russia/14jul2009/2u4enia.html>

Letöltés ideje: 2011. március 7. 7:41

Rosszija-Kitaj: nyefty v obmen na krediti (RIA Novosztyi)

Forrás: <http://www.rian.ru/analytics/20081028/153970903.html>

Letöltés ideje: 2011. március 7. 7:15

Rosszija otkazalas ot posztavok SZ-300 Iranu

Forrás: <http://lenta.ru/news/2010/09/22/s300/>

Letöltés ideje: 2011. március 9. 21:50

Szammit Rosszija-NATO: nye takoj pozityivnij, kakim evo predsztavlja jut (InoSZMI.ru)

Forrás: <http://www.inosmi.ru/politic/20101124/164445806.html>

Letöltés ideje: 2011. március 10. 18:51

Szankcii ESZ po Belaruszi: gora rogyila mis

Forrás: <http://rus.ruvr.ru/2011/02/02/42530115.html>

Letöltés ideje: 2011. március 10. 20:04

Szmerty Kacsinszkovo – bolsaja geopolityicseszskaja igra

Forrás:

http://www.politarena.org.ua/2010/04/15/smert_kachinskogo__bolshaja_geopoliticheskaja_igra.html

Letöltés ideje: 2011. március 9. 21:19

SZNV-3: amerikanszkaja pressza o ratifikacii (Nyezaviszimaja gazeta)

Forrás: http://www.ng.ru/newsng/2010-12-23/100_obzor231210.html

Letöltés ideje: 2011. március 9. 21:12

T-50 v vozduhe: dolgozsdannij poljot novovo isztrebityelja (RIA Novosztyi)

Forrás: <http://www.rian.ru/analytics/20100129/206816375.html>

Letöltés ideje: 2011. március 9. 19:50

Vizit Medvegyeva v SZSA. Sztavka na innovacii (Veszttyi.ru)

Forrás: <http://www.vesti.ru/doc.html?id=371428>

Letöltés ideje: 2011. március 10. 16:48

Vlagyimir Putyin. Iz Brjusszelja – sz csem priehal

Forrás: <http://www.newsland.ru/news/detail/id/643404/cat/94/>

Letöltés ideje: 2011. március 10. 19:19

Wikileaks o Rosszii: jeso o vzgljagye na nasz szo sztoroni

Letöltés ideje: http://lenta2012.ru/pulsblog/126304_vikiliks-o-rossii-eshe-o-vzglyade-na-nas-so-storoni.aspx

Forrás: 2011. március 10. 18:02

WTO gotova proglotyity Rossziju (Utro.ru)

Forrás: <http://www.utro.ru/articles/2011/01/18/949738.shtml>

Letöltés ideje: 2011. március 10. 19:28

Zselko Bogetics: vossztanovlenyie mirovoj ekonomiki bugyet medlennim (Kommerszant.ru)

Forrás: <http://www.kommersant.ru/Doc/1301344>

Letöltés ideje: 2011. március 9. 20:13

Jogi dokumentumok, stratégiák, koncepciók

Koncepcija vnyesnyej polityiki Rosszijszkoj Fegyeracii 2000 goda

(Концепция внешней политики Российской Федерации 2000 года)

Forrás: <http://www.mid.ru/Bl.nsf/arh/19DCF61BEFED61134325699C003B5FA3?OpenDocument>

Letöltés ideje: 2011. február 24. 08:36

Koncepcija vnyesnyej polityiki Rosszijszkoj Fegyeracii 2008 goda

(Концепция внешней политики Российской Федерации 2008 года)

Forrás: <http://www.mid.ru/ns-osndoc.nsf/0e9272befa34209743256c630042d1aa/d48737161a0bc944c32574870048d8f7?OpenDocument>

Letöltés ideje: 2011. március 2. 23:12

Sztrategyija nacionalnoj bezopasznosztyi Rosszijszkoj Fegyeracii do 2020 goda 2009 goda

(Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года 2009 года)

Forrás: <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>

Letöltés ideje: 2011. március 8. 23:50

Voennaja doktrina Rosszijszkoj Fegyeracii 2010 goda

(Военная доктрина Российской Федерации 2010 года)

Forrás: http://news.kremlin.ru/ref_notes/461

Egyéb internetes források

Fegyernalnaja szluzsba goszudarsztvennoj sztatiztyiki (az orosz statisztikai hivatal honlapja)

Forrás: <http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat/rosstatsite/main/>

Minyiszersztvo inosztrannih gyel (az orosz Külügyminisztérium honlapja)

Forrás: <http://www.mid.ru>

Posztojannoe predsztavityelsztvo Rosszijszkoj Fegyeracii pri Evropejszkom Szojuze (Oroszország EU melletti Állandó Képviselőtének honlapja)

Forrás: <http://www.russianmission.eu/ru>

Prezigyent Rosszii (az orosz elnök hivatalos honlapja)

Forrás: <http://kremlin.ru/>

Trading Economics (az egyes országok makrogazdasági mutatóihoz)

Forrás: <http://www.tradingeconomics.com/>